

Ставлення українців до соціал-демократії

Звіт за результатами
соціологічного дослідження

За редакцією С. БАЛЮК, Н. КЛАУНІНГ, М. КОВАЛЬ, М. РЬОТІГА, Л. ЧЕТВЕРТУХІНОЇ

Дослідження було проведено Інститутом Горшеніна у співпраці
з Представництвом Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні та Білорусі

Жовтень 2018

- В Україні соціал-демократичні принципи не є програмними для політичних сил, репрезентованих у Верховній Раді. Більше того, у політичному житті країни немає видимої провідної політичної партії, яка б послідовно відстоювала соціал-демократичні ідеї.
- Незважаючи на високий ступінь «політизованості» українців, рівень їхніх знань щодо принципів функціонування політичної системи є критично низьким. Відтак, політико-ідеологічні уподобання населення України є фрагментарними і неструктурованими, а значній кількості громадян складно ідентифікувати себе з «лівими», «правими» або «центристами» та визначити, яка ідеологія відповідає їхнім життєвим поглядам.
- У цілому громадяни України тяжіють до центристських поглядів, а соціал-демократична течія як «золота середина» користується в українців найбільшою підтримкою.
- Українці здебільшого вітають активну участь держави в питаннях, пов'язаних із соціальними гарантіями, та демонструють схильність до патерналізму, ігноруючи, зокрема, питання відповідальності членів суспільства.

Зміст

Вступ	4
Методологія	5
Розділ 1. Політико-ідеологічні уподобання українців	6
Розділ 2. Як українці розуміють соціал-демократію	9
Розділ 3. Сприйняття громадянами України соціал-демократичних цінностей	11
Розділ 4. Доктрина держави загального добробуту очима українців	17
Висновки	26
Додаток 1. Результати кількісного дослідження	28
Додаток 2. Портрет українського соціал-демократа	34

Вступ

В більшості країн Європейського Союзу соціал-демократичні партії або знаходяться при владі, або є частиною правлячої коаліції. Другою за чисельністю групою в Європейському парламенті є соціалісти, які мають вісім членів у Європейській комісії. Соціал-демократичні партії належать до найстарших у Європі. Протягом останніх 150 років вони формують образ Європейського Союзу і модель держави загального добробуту у своїх країнах. Невипадковим є те, що країни, де високо розвинена держава загального добробуту, демократія, верховенство права, де працює суспільний діалог, є тими, де при владі десятиліттями перебували соціал-демократи.

Однак, у Верховній Раді України з 2007 року немає оформленої у фракцію соціал-демократичної партії чи хоча б партії з такою назвою. Водночас, виникає запитання, чи взагалі в Україні, починаючи з 1991 року, хоч колись існувала «справжня» соціал-демократія. Пройшло двадцять сім років з моменту здобуття незалежності, а політична система України й досі характеризується браком ідеології політичних партій, недовговічністю та орієнтацією на більш-менш харизматичного лідера. Відповідно до результатів репрезентативного дослідження Фонду ім. Фрідріха Еберта, Центру «Нова Європа» та Товариства споживчих досліджень в Україні (GfK Ukraine), найменше довіряє партіям, парламенту та уряду українська молодь.¹ Помітна відсутність прогресивних партій або хоча б партій з ідеологією та соціальними витоками супроводжується загальним низьким рівнем зацікавленості політикою, браком демократичної культури та демократичної свідомості кожного окремого громадянина. Як і у всіх пострадянських країнах, соціал-демократію також інстинктивно пов'язують з комунізмом, який з одного боку має зв'язок з браком свободи, диктатурою та пригніченням, а з іншого боку, асоціюється з відчуттям ностальгії за «добрими радянськими

часами». Питання соціальної справедливості, якості та доступності державного медичного обслуговування, справедливих умов та оплати праці, якісної освіти та життєздатності пенсійної системи викликають у населення України найбільше занепокоєння. Багато в чому, країна вже пішла далеко за межі соціального колапсу – трудова міграція до країн ЄС, низькі заробітні плати та погана якість соціального забезпечення призводять до того, що руйнуються села, міста і цілі області. Однак, замість того, щоб боротися з цими проблемами через прогресивну та соціально-орієнтовану політику, питання соціальної несправедливості, особливо під час виборчих кампаній, перетворюють на предмет маніпуляцій для популістів, а також тих, хто імітує соціал-демократів чи соціалістів. Щоправда, в довгостроковій перспективі, така форма політичної гри породжує ще більше недовіри до політики та держави, замість просування нового демократичного консенсусу та націлених на реформи підходів, які життєво необхідні Україні.

Майже п'ять років пройшло з часу Революції Гідності, країна перебуває у стані жорсткої передвиборної боротьби, і стає очевидним, що «шлях до Європи» жодним чином не є константою. Україна була на межі державного банкрутства після кризи і змогла вижити лише завдяки позикам від міжнародної спільноти, а саме Міжнародного валютного фонду (МВФ). Проте, така потреба також відкрила двері для політики жорсткої економії та неоліберального інструментарію в рамках «Вашингтонського консенсусу». Рівень бідності та заробітних плат ще не скоро вийде на докризовий. Соціальні наслідки такої політики стали сприятливими для розквіту популістів, які називають європейський вибір хибним.

Це дослідження намагається з'ясувати ставлення до соціал-демократичних ідей в Україні, а також те, як люди сприймають зміст соціал-демократичної політики. Воно надає короткий огляд хибного розвитку у багатьох напрямках і ще незавершеної трансформації політичної системи. Можемо лише сподіватися, що тепе-

1. <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/13873.pdf>

рішня криза стимулюватиме виникнення нового соціал-демократичного руху в Україні, за яким слідом підуть політика соціальної справедливості, свободи та солідарності зі справжньою європейською українською державою загального добробуту.

Марсель Рьотіг

Директор Представництва Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні та Білорусі

Методологія

Дослідження «Ставлення українців до соціал-демократії» було проведено Інститутом Горшеніна у співпраці з Представництвом Фонду імені Фрідріха Еберта в Україні та Білорусі.

Об'єкт дослідження – українці віком від 18 років, з урахуванням головних соціально-демографічних характеристик (стать, вік, регіон проживання), предмет – ставлення українців до соціал-демократії та її цінностей.

Мета дослідження: вивчення ставлення українців до соціал-демократичних принципів та цінностей.

Задля досягнення поставленої мети було визначено такі **завдання**:

- дізнатися, якими є політико-ідеологічні уподобання сучасних українців;
- визначити, як громадяни України ставляться до соціал-демократії в цілому, оцінити їхній рівень обізнаності із соціал-демократичною ідеологією та з'ясувати, як вони розуміють сутність соціал-демократії;
- дослідити, як українці інтерпретують основні соціал-демократичні цінності (свобода, справедливість і солідарність);
- визначити, як громадяни розуміють таке поняття, як «державна загального добробуту», як вони оцінюють поточну політику держави у сферах охорони здоров'я, освіти, пенсійного забезпечення, праці, а

також з'ясувати, яким є бачення українців того, хто потребує посилення соціального захисту з боку держави;

- проаналізувати, чи існує запит на соціал-демократичні цінності в українському суспільстві.

Методи збору інформації. У червні 2018 року було проведено п'ять **фокус-групових дискусій** у таких регіонах України: Центральному (м. Київ), Східному (м. Дніпро), Західному (м. Львів), Південному (м. Одеса) та Північному (м. Чернігів). У кожній групі брали участь 8 респондентів (шестеро жителів обласного центру та двоє жителів малих міст тієї самої області). До участі в дискусіях запрошувалися громадяни України віком 18–65 років. Кожна з груп складалася порівну з чоловіків та жінок.

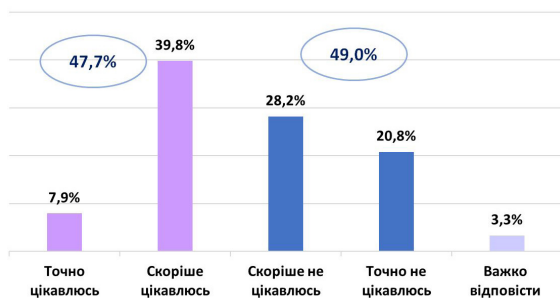
Результати фокус-групових досліджень були використані під час розробки анкети всеукраїнського опитування. Також думки, які висловлювали учасники дискусій, стали в нагоді для більш глибокого розуміння даних, отриманих у процесі взяття особистих інтерв'ю, пояснення певних тенденцій.

У липні-серпні 2018 року, після проведення фокус-групових дискусій, було взято **особисті інтерв'ю** (face-to-face) відповідно до місць проживання респондентів. Усього опитано 2 000 респондентів у віці від 18 років у всіх регіонах України (без урахування окупованих територій АР Крим, міста Севастополь, Донецької і Луганської областей) за квотами: регіон проживання, стать і вік респондентів.

Квотну вибірку було розроблено за статтю, віком та місцем проживання. Згідно з даними державної статистики, спочатку було розроблено квоту за макрорегіонами (Центральний, Східний, Західний, Південний, Північний), потім – за адміністративними одиницями, а на останньому етапі – за селами. У квоті також враховувалися стать та вік респондента. Помилка репрезентативності дослідження не перевищує +/-2,2 %.

Розділ 1. Політико-ідеологічні уподобання українців

Коло питань, пов'язаних із феноменом ідеології, належить до політичної тематики. Як свідчать результати всеукраїнського опитування, проведеного Інститутом Горшеніна у співпраці з Представництвом Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні та Білорусі, політикою цікавиться майже половина українців (47,7%). Практично така сама кількість респондентів (49%) зазначила, що політика їм не цікава, ще 3,3% не змогли дати відповідь на поставлене запитання.

Діаграма 1.1. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Чи цікавитеся ви політикою?»

Рівень зацікавленості політикою зростає разом із віком респондентів: найменше українців, які цікавляться політикою, – серед тих, кому до 29 років (27,8%), найбільше – серед тих, кому більше 60 років (61,5%).

Під час проведення фокус-групових досліджень всі респонденти зазначали, що ситуація в Україні протягом останніх років змушує усіх громадян цікавитися політичними подіями.

Львів, чоловік, 50 років. Так, у нас таке суспільство, кожен цікавиться. Навіть якщо не цікавиться, все одно знає.

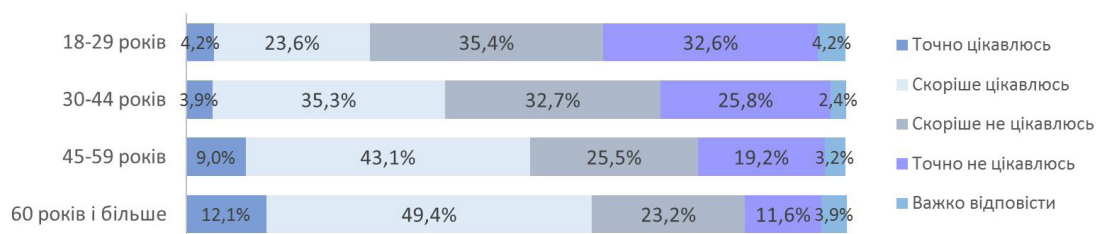
Чернігів, чоловік, 40 років. Звісно, цікавлюся, активно цікавлюся. Тому що події такі відбуваються, що не цікавитися складно. Хоча воно вже набридло.

Київ, чоловік, 30 років. Я політикою раніше взагалі мало цікавився. Але волею-неволею мені доводиться все-таки. Тому що відбуваються історичні події, всілякі перевороти, війни.

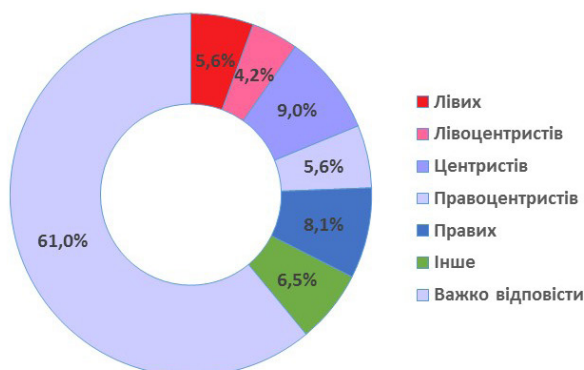
Незважаючи на високий рівень інтересу до політики серед українців, проведене опитування засвідчило, що респонденти відчувають труднощі із визначенням напряму своїх політичних уподобань у спектрі «ліві–праві». Більше половини опитаних (61,0%) заявили, що їм складно відповісти на запитання, чи відносять вони себе до лівих, лівоцентристів, центристів, правоцентристів або правих. До правого політичного флангу віднесли себе 13,7% (праві – 8,1%, правоцентристи – 5,6%). Майже кожен десятий громадянин (9,8%) тяжіє до лівого політичного флангу (ліві – 5,6%, лівоцентристи – 4,2%) або відносить себе до центристів (9,0%).

Найменший відсоток тих, хто не визначився зі своїми політичними вподобаннями (45,9%), проживає на Заході України, а найбільший (72,2%) – на Сході. У західному регіоні найвищий відсоток (30,5%) тих, хто симпатизує правим політичним силам (правим – 18,2%, правоцентристам – 12,3%).

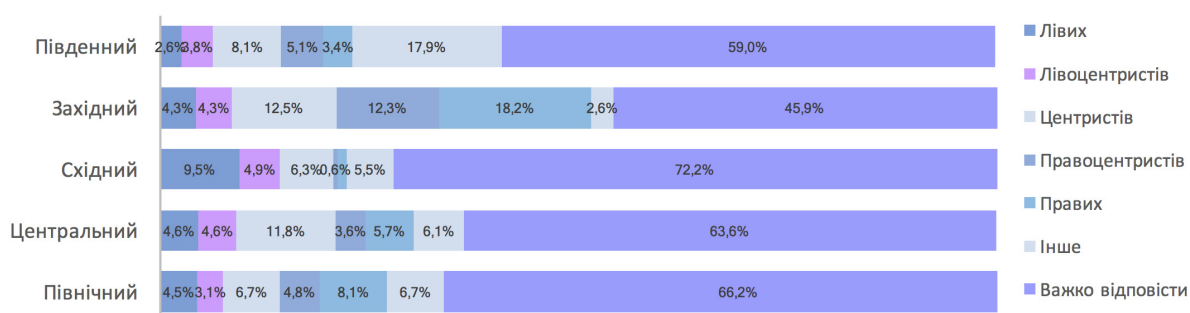
Водночас найбільш позитивно українці ставляться до соціал-демократичної (41,5%) та соціалістичної (35,7%) політико-ідеологічних течій. Кожен третій українець також має позитивне ставлення до національно-демокра-

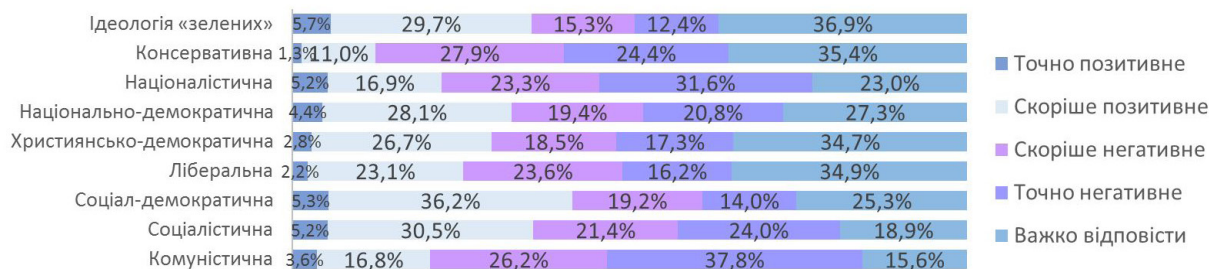
Діаграма 1.2. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Чи цікавитеся ви політикою?» залежно від віку

Діаграма 1.3. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Враховуючи ваші політичні погляди, ви відносите себе до лівих, лівоцентристів, центристів, правоцентристів чи правих?»

Діаграма 1.4. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Враховуючи ваші політичні погляди, ви відносите себе до лівих, лівоцентристів, центристів, правоцентристів чи правих?» залежно від регіону проживання

Діаграма 1.5. Розподіл відповідей респондентів на запитання «У сучасному світі існують різні політико-ідеологічні течії. Яким є ваше ставлення до основних з них?»

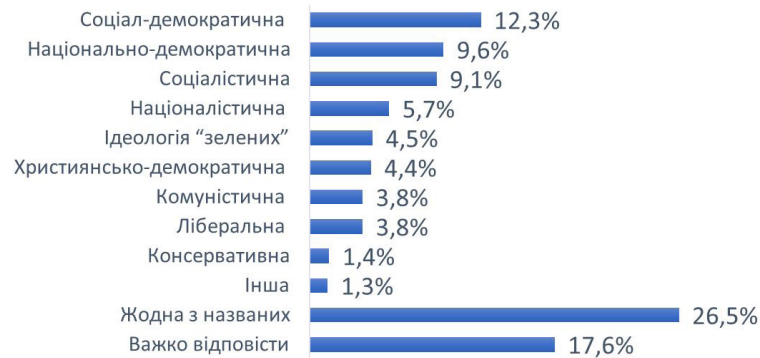
тичної ідеології (32,5%). Найбільш негативним є ставлення до комуністичної (64,0%), націоналістичної (54,9%) течій. Також більше половини українців зазначили, що негативно ставляться до консервативної (52,3%) течії, яку деякі фахівці пов'язують із національно-демократичною ідеологією.

Найкраще ставлення до соціал-демократичної ідеології демонструють громадяни, старші за 60 років, – 46,0%, а молодь 18–29 років найбільш негативне – 36,5%. Найбільш позитивне

ставлення до комуністичної ідеології (35,8%) демонструють також респонденти, старші 60 років, а найбільш негативне (71,6%) – вікова група 18–29 років.

Найбільше прихильників соціал-демократичної ідеологічної течії проживає на Сході України (61,0%), а найменше – у Центральному регіоні (32,2%).

Як свідчать результати опитування, найближчою українцям є соціал-демократична полі-

Діаграма 1.6. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Яка політико-ідеологічна течія є вам найближчою?»

100% у стовпчику	Region				
	Північний	Центральний	Східний	Західний	Південний
Комуністична	1,0%	7,9%	5,1%	1,1%	7,3%
Соціалістична	6,9%	7,1%	17,6%	5,4%	4,7%
Соціал-демократична	10,0%	5,7%	23,5%	7,2%	10,7%
Ліберальна	6,0%	3,2%	1,9%	3,7%	4,7%
Християнсько-демократична	1,2%	1,8%	0,9%	12,3%	3,0%
Національно-демократична	5,2%	6,1%	5,7%	20,3%	5,6%
Націоналістична	7,1%	7,9%	1,7%	8,6%	3,0%
Консервативна	2,1%	1,4%	0,9%	1,5%	0,4%

Таблиця 1.1. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Яка політико-ідеологічна течія є вам найближчою?» залежно від регіону проживання

100% у стовпчику	Соціал-демократична	Соціалістична	Національно-демократична
Стать			
Чоловіки	48,4%	35,2%	57,6%
Жінки	51,6%	64,8%	42,4%
Вік			
18-29 років	13,4%	6,6%	19,4%
30-44 років	24,0%	17,0%	25,1%
45-59 років	30,9%	26,9%	28,8%
60 років і більше	31,7%	49,5%	26,7%

Таблиця 1.2. Порівняння соціально-демографічних характеристик респондентів, для яких соціал-демократична, соціалістична та національно-демократична течії є найближчими

тико-ідеологічна течія (12,3%). Також кожен десятий респондент віддав перевагу національно-демократичній (9,6%) та соціалістичній ідеологіям. Майже кожен п'ятий респондент (17,6%) не зміг визначитися з відповіддю на це запитання, а більше чверті опитаних (26,5%) заявили, що жодна із запропонованих ідеологій не є їм близькою.

Жителям Сходу найближчою є соціал-демократична ідеологія (23,5%), а жителям Заходу України – національно-демократична (20,3%).

Зупинімося детальніше на головних соціально-демографічних характеристиках (стать та вік) респондентів, які є прихильниками соціал-демократичної, соціалістичної та національно-

демократичної течії (тобто тих ідеологій, які найчастіше називали українці). Якщо прихильниками соціал-демократичної ідеології рівною мірою є як жінки (51,5%), так чоловіки (48,4%), то в інших двох випадках цей баланс відсутній: серед соціалістів частіше зустрічаються жінки (64,8%), серед націонал-демократів – чоловіки (57,6%). Разом із тим серед соціал-демократів та націонал-демократів спостерігається відносно рівний віковий розподіл, водночас серед прихильників соціалістичної течії половина є людьми старшого віку (49,5%).

Нагадаємо, що в цьому дослідженні не було враховано думок мешканців Криму та окупованих територій Донецької й Луганської областей, серед яких, згідно з результатами різних досліджень, завжди була досить велика частка тих, хто підтримував та поділяв ліві ідеї, зокрема – комуністичні погляди.

Розділ 2. Як українці розуміють соціал-демократію

Під час проведення фокус-групових дискусій респондентам було запропоновано відповісти на запитання про те, які у них виникають асоціації, коли вони чують про соціал-демократію. Серед найбільш поширених були такі асоціації, як «рівність», «свобода слова», «справедливість», «толерантність», «підтримка гідного рівня життя», а також такі поняття, як «пенсії», «захист», «безкоштовна медицина», «стабільність». Окрім того, учасники фокус-груп згадували про країни, в яких соціал-демократи мають сильні позиції у політиці, зокрема Швецію, Данію та Норвегію.

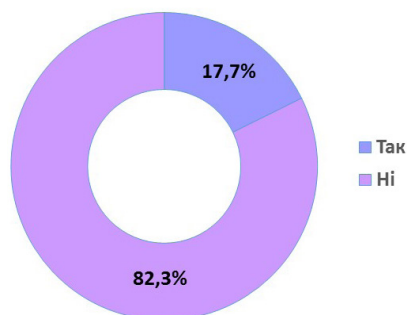
Переважна більшість українців (82,3%) не знає про те, що соціал-демократи належать до лівоцентристської течії. Чули про це лише 17,7% опитаних.

Учасники фокус-груп також не були впевнені щодо визначення місця соціал-демократії в системі класифікації політичних позицій та ідеологій на правих/центристів/лівих. Разом

із тим більшість респондентів зазначила, що соціал-демократи належать до лівих, лівоцентристів або центристів.

Рисунок 2.1. Асоціативний ряд до поняття «соціал-демократія» (згідно з результатами фокус-груп)

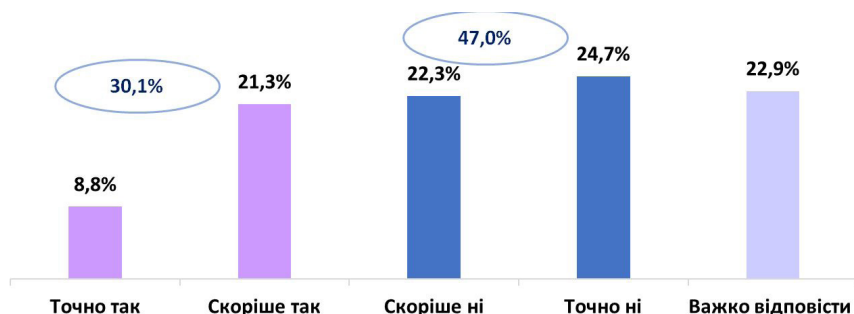
Діаграма 2.1. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Чи чули ви, що соціал-демократи належать до лівоцентристської течії?»

Чернігів, чоловік, 55 років. Соціал-демократія, на мою думку, — це лівий напрям, будемо говорити так. Але лише не центристський.

Одеса, чоловік, 30 років. Центр, але ближче до лівих.

Київ, чоловік, 43 роки. Соціал-демократія все-таки виросла... можна сказати, з лівих. Але сьогодні соціал-демократія, мені здається, є більш центристською.

Серед питань, які порушувалися під час дослідження, — ідеологічні засади українських полі-

Діаграма 2.2. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Як ви вважаєте, чи є сьогодні в Україні ідеологічні партії?»

Діаграма 2.3. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Чи є, на вашу думку, близькими соціал-демократичні принципи таким політичним силам?»

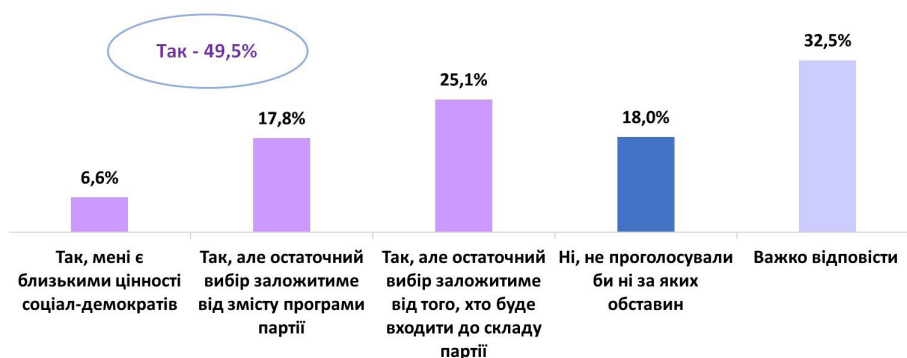
тичних партій. Незважаючи на те, що в Україні офіційно зареєстровано понад 350 політичних партій, майже половина українців (47,0%) відповіла, що в країні не існує ідеологічних партій, майже третина (30,1%) вважає, що такі партії є.

У ході опитування респонденти відповіли, що соціал-демократичні принципи не притаманні основним політичним силам України. На думку опитаних, найбільш близькими вони є «Соціалістичній партії України» (23,5%)¹. Українці також зазначили, що соціал-демократичні принципи притаманні ВО «Батьківщина» (21,4%) і ВО «Самопоміч» (19,1%). Трохи менше громадян вважають, що соціал-демократичні принципи є близькими партії «За життя» (18,5%), Опозиційному блоку (16,9%), Радикальній партії (12,7%), Блоку Петра Порошенка «Солідарність» (12,5%) та «Народному фронту» (7,1%).

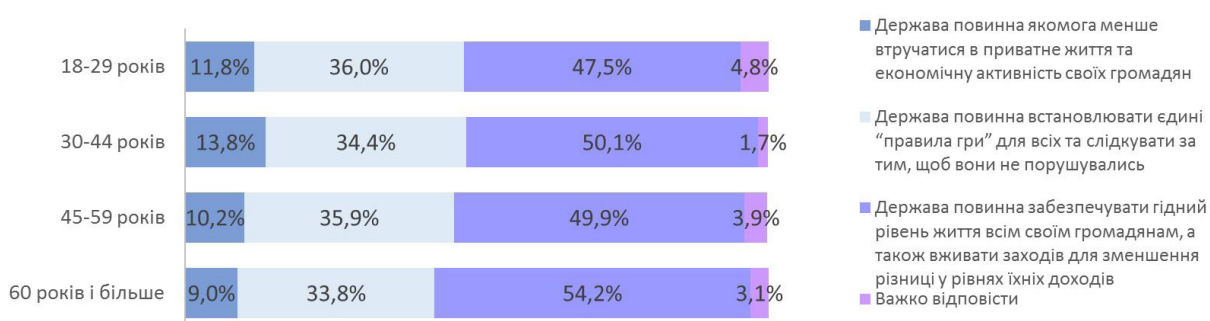
У цілому кожен другий українець (49,5%) готовий проголосувати за новостворену партію соціал-демократичного спрямування. Із них половина зазначила, що її остаточний вибір залежатиме від того, хто входить до складу такої політсили (25,1% серед усіх опитаних), ще третина відповіла, що її вибір в першу чергу залежатиме від змісту програми такої партії (17,8% від усіх опитаних). Водночас 6,6% українців відповіли, що готові проголосувати за соціал-демократичну партію, оскільки їм є близькими цінності соціал-демократів. Не проголосували б ні за яких обставин за нову партію соціал-демократичного спрямування 18% респондентів, ще третина (32,5%) не змогла дати відповідь на це запитання.

До числа найважливіших питань, які розкривають сутність ідеологічних течій, належить те, якими мають бути відносини між громадянами та державою. Кожен другий громадянин України (50,9%) вважає, що держава повинна забезпечувати гідний рівень життя всім своїм громадянам, а також вживати заходів для зменшення різниці у рівнях їхніх доходів. Най-

1. Згідно з результатами дослідження у межах фокус-груп можна зробити висновок, що відповідаючи на запитання про ставлення до Соціалістичної партії України (СПУ), українці більше орієнтувалися на назву цієї політсили, а також на ті принципи, які партія декларувала у часи перебування фракції у Верховній Раді (до 2007 року). Тому цей показник не співвідноситься з теперішнім етапом розвитку СПУ, незалежно від того, чи сьогодні йдеться про назви «Соціалістична партія України», «Соціал-демократична партія України», «Соціалісти» чи інші.

Діаграма 2.4. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Чи проголосували б ви за новостворену партію соціал-демократичного спрямування?»

Діаграма 2.5. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Як, на вашу думку, мають складатися відносини між державою та її громадянами?» залежно від віку

більший відсоток прибічників такої позиції – серед респондентів, старших 60 років (54,2%).

Більше третини опитаних (34,9%) впевнені, що держава повинна встановлювати єдині «правила гри» для всіх та слідкувати за тим, щоб вони не порушувались, причому найбільше таку позицію підтримує молодь 18–29 років (36,0%). Кожен десятий українець (11,0%) вважає, що держава повинна якомога менше втручатися у приватне життя та економічну активність своїх громадян. Серед прихильників цієї позиції найбільше громадян 30–44 років (13,8%).

Рисунок 3.1. Асоціативний ряд до поняття «свобода» (згідно з результатами фокус-груп)

Розділ 3. Сприйняття громадянами України соціал-демократичних цінностей

Під час проведення дослідження значну увагу було приділено таким головним цінностям соціал-демократії, як свобода, солідарність і справедливість.

Говорячи про свободу як цінність, учасники фокус-груп найчастіше згадували про таке поняття, як «свобода слова», та зазначали, що «свобода» означає для них можливість вільно висловлювати свою думку. Крім того, вони говорили про «свободу переміщення» та «свободу вибору». Також йшлося про «фінан-

сову свободу» та «свободу віросповідання» тощо.

Київ, чоловік, 43 роки. Свобода слова. Свобода переміщення, щоб людина могла сама обирати, де їй жити, а не лишатися, де народилася. Як раніше було? Народився колгоспником – і помреш колгоспником, грубо кажучи. Свобода вибору: ти можеш обирати, наприклад, професію.

Чернігів, жінка, 47 рік. Свобода і слова, і пересування, і вибору. Хочу – їду за кордон, не хочу – не їду. Хочу – російською розмовляю, хочу – українською.

Дніпро, жінка, 32 роки. Для мене свобода – це, в першу чергу, те, що ти можеш вільно йти вулицею та відчувати себе вільною людиною. І якщо взяти комунізм, Радянський Союз, – тоді

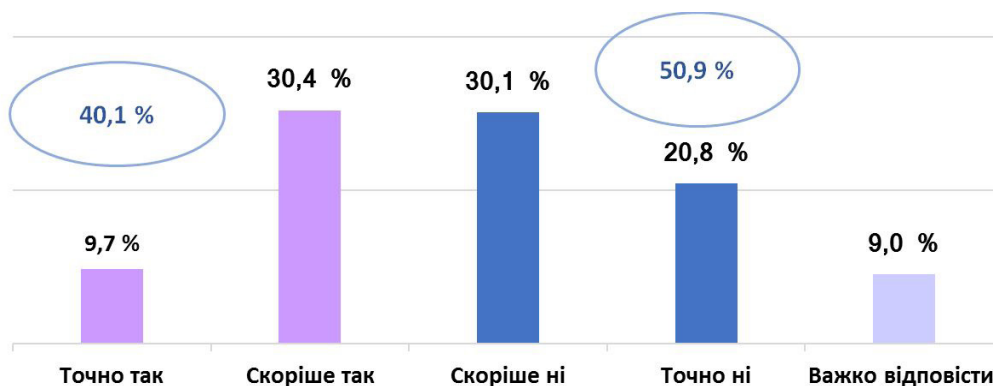
людина навіть боялася своїх родичів, сусідів, тому що були доноси.

Під час всеукраїнського опитування на запитання про те, як респонденти розуміють поняття «свобода», близько третини українців (33,9%) зазначили, що свобода – це можливість робити все, що не завдає шкоди іншим. Найближчим таке розуміння свободи є для громадян, старших за 60 років (36,3%), та мешканців Південного регіону України (42,7%).

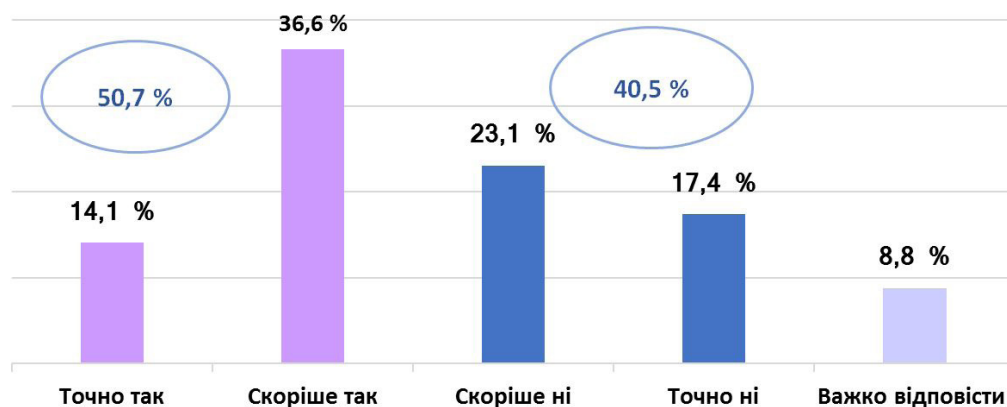
Така сама кількість респондентів (33,9%) підтримує визначення поняття «свобода» як можливості самостійно робити вибір і брати на себе відповідальність за нього. Серед прибічників такої позиції найбільше громадян віком 30–44 роки (34,6%) та мешканців Центрального регіону України (42,5%). Водночас 29,0% громадян гадають, що свобода – це можливість

Діаграма 3.1. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Яке із наведених визначень поняття «свобода» є вам найбільш близьким?»

Діаграма 3.2. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Чи готові ви терпіти певні матеріальні труднощі заради особистої свободи?»

Діаграма 3.3. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Чи ви погоджуєтесь з тим, що за певних умов держава може обмежувати свободу своїх громадян (наприклад, у разі загрози національній безпеці)?»

приймати рішення незалежно від думки інших, та свідомо свобода вибору в житті. Найбільше прибічників цього погляду – серед молоді 18–29 років (37,9%) та Західного регіону (30,7%).

Кожен другий респондент (50,9%) відповів, що не готовий терпіти певні матеріальні труднощі заради особистої свободи. Найбільше прибічників такої думки (54,9%) у віковій категорії старше 60 років. Готовність мати певні матеріальні труднощі заради особистої свободи висловили 40,1% громадян. Найбільше підтримує таку позицію молодь 18–29 років (45,8%).

Так само кожен другий українець (50,7%) вважає, що за певних умов держава може обмежувати свободу своїх громадян. Протилежний погляд мають 40,5% опитаних. Найбільше готові до подібних обмежень мешканці Південного (59,9%) та Західного регіонів (59,2%), найменше – Східного (43,0%).

Разом із тим майже всі учасники фокус-груп в усіх регіонах погодилися з тим, що в суспільстві мають бути встановлені певні межі свободи. Усі отримані вислови можна класифікувати таким чином:

- в усьому мають бути межі;
- людина має бути вільною, але не може обмежувати свободу інших, вона повинна поважати права інших;
- не повинно бути анархії;

- держава має забезпечити контроль за виконанням законів та захищати свободу кожної людини;
- держава може тимчасово обмежувати свободу громадян у випадку надзвичайних ситуацій.

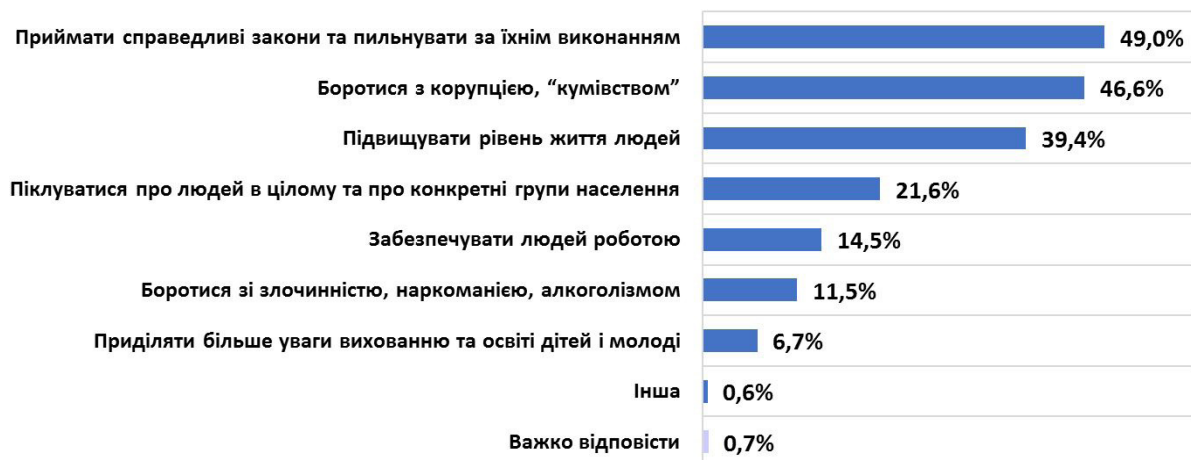
Ще одна цінність соціал-демократії – **справедливість**. Учасники фокус-групового дослідження пов'язують поняття «справедливість» із такими словами та висловами: «закон – один для всіх», «братерство», «кожному – за трудовим внеском» та «соціальна допомога». Також йшлося про «правильне ставлення до людей» та «ставлення до людини згідно з моральними нормами» тощо.

Рисунок 3.2. Асоціативний ряд до поняття «справедливість» (згідно з результатами фокус-груп)

Діаграма 3.4. Розподіл відповідей респондентів на запитання «У кожної людини є своє розуміння справедливості. А в чому, на вашу думку, полягає справедливість?» (можна зазначити не більше трьох варіантів відповіді)

Діаграма 3.5. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Що має робити влада, аби суспільство стало більш справедливим?» (можна зазначити не більше двох варіантів відповіді)

Дніпро, жінка, 61 рік. Справедливість – це коли все чесно, все за законом, відповідно до загальнолюдських понять.

Львів, жінка, 57 рік. Рівність перед судом: якщо я суджуся з мільйонером, до нього мають ставитися так само, як і до мене.

Київ, чоловік, 43 роки. Я вважаю несправедливим, якщо людина, яка тяжко працює, живе так само, як людина, яка нічого не робить.

Згідно з результатами опитування, для українців справедливість – це передовсім рівність усіх перед законом (65,8%), рівність можливостей, незалежно від місця народження, рівня доходів чи статі (43,3%), підтримка державою пенсіонерів та соціально незахищених верств населення (42,0%).

На думку громадян України, влада, аби суспільство стало більш справедливим, має в першу чергу приймати справедливі закони (49,0%), боротися з корупцією та «кумів-

Рисунок 3.3. Асоціативний ряд до поняття «солідарність» (згідно з результатами фокус-груп)

Діаграма 3.6. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Яке із наведених визначень поняття «солідарність» є найбільш близьким для вас?»

		Точно високий	Скоріше високий	Скоріше низький	Точно низький	Важко відповісти
ЗА ЧАСІВ СРСР	...свободи	9,0%	20,3%	28,5%	26,8%	15,4%
	...справедливості	13,4%	31,6%	25,9%	13,5%	15,6%
	...солідарності	21,6%	37,7%	14,6%	9,7%	16,4%
СЬОГОДНІ	...свободи	10,0%	35,1%	27,2%	24,4%	3,3%
	...справедливості	0,9%	6,5%	33,0%	57,4%	2,2%
	...солідарності	3,1%	17,6%	34,0%	39,0%	6,3%

Таблиця 3.1. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Як ви оцінили б у цілому рівень свободи, справедливості та солідарності на території України в різні часи?»

ством» (46,6%) і підвищувати рівень життя людей (39,4%).

Під час дослідження увагу також було зосереджено на понятті «солідарність». Учасники фокус-груп асоціюють його з такими словами: «підтримка», «дружність» та «громадськість». Вони також згадували про такі конструкції: «повага до іншої думки» та «прийняття інших ідей», «один за всіх, і всі – за одного», а також «повага до інших рас». Крім того, декілька людей відповіли, що «солідарність» асоціюється з Польщею та профспілковими рухами, зокрема в цій країні.

Відповідаючи на закриті запитання щодо визначення поняття «солідарність», більше третини учасників масового опитування зазначили, що це передовсім взаємодопомога (39,7%) та спільність поглядів, інтересів та цілей (37,1%). Лише 17,8% опитаних визначають для себе солідарність як спільну відповідальність.

Порівнюючи те, якою була реалізація свободи, справедливості та солідарності в різні часи, більшість українців зазначила, що в часи СРСР рівень свободи (55,3%) був низьким, а рівень справедливості (45,0%) та солідарності (59,3%) – високим. Найвищі оцінки

цим категоріям традиційно давали респонденти, старші за 60 років (рівень свободи – 41,8%, справедливості – 60,8%, солідарності – 72,8%). Найнижчу оцінку рівню свободи за часів СРСР дали люди вікової категорії 30–44 роки (60,9%).

Разом із тим переважна більшість українців не задоволена існуючими на сьогодні в Україні рівнями справедливості (90,4%) та солідарності (73,0%). Більше половини опитаних (51,6%) також оцінюють рівень свободи в країні як низький. Найнижчу оцінку рівню свободи (66,3%) та справедливості (95,6%) в Україні дали мешканці Сходу. Найбільш негативно оцінили рівень солідарності і жителі Сходу (88,8%) та Півдня (88,4%) України.

Схожа картина спостерігалася і під час фокус-груп, учасники яких досить часто згадували радянський період та, зокрема, підкреслювали, що у той час українці майже не мали свободи. Разом із тим деякі учасники стверджували, що в сучасній Україні справжньої свободи також не існує.

Чернігів, жінка, 51 років. *Сьогодні існує лише видимість свободи. А так – безлад.*

Одеса, чоловік, 38 років. *Існує багато свободи теревенити, а виконувати закони ніхто не квапиться. Немає можливості вільно жити згідно із законом. Тому що обов'язково хтось знайдеться, хто порушить твою свободу, і йому за це нічого не буде.*

Дискутуючи про справедливість, учасники фокус-груп в усіх регіонах зазначили, що рівень справедливості в СРСР був значно вищим. Аргументуючи свої думки, респонденти зазначали, що у ті часи були гарантовані соціальний захист, а також безкоштовна освіта та медицина. Крім того, вони говорили, що радянська влада забезпечувала виконання законів та контроль за їхнім виконанням і дисципліну в країні. Натомість сьогодні, на їхню думку, закони не виконуються, корупція присутня на всіх рівнях, доходи не декларуються, а розрив

між бідними та багатими є критично великим. Дуже часто вони згадували про те, що медицина в Україні фактично є платною, а пенсії – мізерними.

Київ, чоловік, 41 рік. *Звісно, в українському суспільстві зараз взагалі немає справедливості. За Радянського Союзу її було значно більше.*

Львів, жінка, 57 років. *За Радянського Союзу, якщо ти захворів, ти гарантовано отримував безкоштовну медичну – будь-яку – допомогу, операцію і таке інше.*

Дніпро, чоловік, 59 років. *Медицина рухнула, освіта рухнула. Немає нічого доступного для звичайної людини.*

Чернігів, жінка, 47 років. *Так, стало більше свободи, але менше справедливості.*

Учасники фокус-груп також вважають, що у Радянському Союзі солідарність була на дуже високому рівні, оскільки культивувалася владою на державному рівні, в той час, як сьогодні в суспільстві вона майже відсутня.

Дніпро, жінка, 32 роки. *У радянські часи солідарність була взагалі на державному рівні. Усі були зомбовані, іншої думки бути взагалі не могло бути.*

Львів, чоловік, 50 років. *У Союзі казали: «Дивіться, ми братні народи, як ми добре живемо». Були, звісно, я знаю, конфлікти і за Радянського Союзу, були страшні етнічні конфлікти. Але це дії, коли тобі говорять «об'єднуймося, живімо дружно», а не «Львів і Донецьк – це дві різні речі».*

Одеса, чоловік, 40 років. *Зараз все розрізнено. Раніше були спільні ідеї, які згуртовували.*

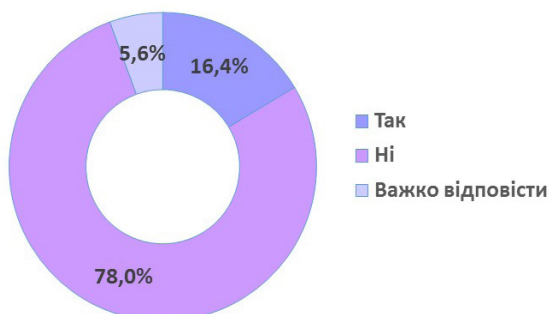
Чернігів, жінка, 23 роки. *Зараз солідарність у чому полягає? Усі проти Росії, проти влади, за Крим. Ось це і вся солідарність, більше ні в чому я не бачу.*

Розділ 4. Доктрина держави загально-го добробуту очима українців

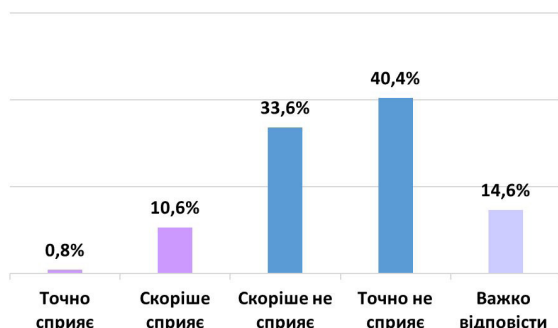
Одним з основних елементів соціал-демократичної моделі є розвинена держава загально-го добробуту. Однак більшість українців (78,0%) ніколи не чула про таку доктрину, як «держава загального добробуту», знають про існування такої лише 16,4% громадян України.

Водночас абсолютна більшість респондентів (74,0%), виходячи здебільшого з назви доктрини, впевнена, що політика теперішнього українського уряду не сприяє розвитку держави загально-го добробуту в країні. Лише кожен десятий опитаний (11,4%) має протилежний погляд.

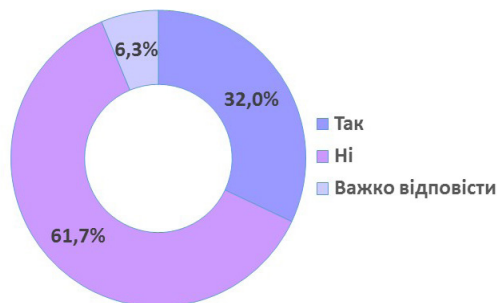
Ще однією доктриною, пов'язаною з роллю соціальних інститутів у соціальному забезпеченні громадян, є соціальна держава. Із метою порів-

Діаграма 4.1. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Чи чули ви коли-небудь про таку доктрину, як «держава загального добробуту»?»

Діаграма 4.2. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Якою мірою політика нинішнього українського уряду України сприяє розвитку «держави загального добробуту»?»

Діаграма 4.3. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Чи чули ви коли-небудь про таке поняття, як «соціальна держава»?»

Рисунок 4.1. Асоціативний ряд до поняття «держава загального добробуту» (згідно з результатами фокус-груп)

няння під час опитування було порушено питання про те, чи знайомі українці з цією доктриною. Разом із тим, незважаючи на те, що в Конституції України закріплена норма про соціальний характер держави, лише кожен третій респондент (32%) відповів, що чув про «соціальну державу». До того ж, 61,7% респондентів зазначили, що ніколи не чули про це поняття, ще 6,3% не змогли відповісти на поставлене запитання.

У свою чергу, учасники фокус-груп також не були добре знайомі з такими концепціями, як «держава загального добробуту» та «соціальна держава». Втім, деякі з них змогли назвати свої асоціації, пов'язані з ними. Зокрема, поняття «держава загального добробуту» у респонден-

тів асоціюється передовсім із високим рівнем життя та матеріальним добробутом, стабільністю, соціальною захищеністю, взаєморозумінням та небайдужістю людей один до одного, а також із впевненістю в майбутньому.

Водночас «соціальну державу» учасники фокус-груп перш за все асоціюють із такими країнами Скандинавського півострову, як Норвегія, Швеція та Фінляндія. Вони також згадували про Кубу, Швейцарію, Арабські Емірати, Білорусь та СРСР. Щодо змісту поняття «соціальна держава», то в цьому випадку звучали такі асоціації: соціальні гарантії та повне соціальне забезпечення людини, якісні освіта та медична допомога, гідна заробітна платня та достойна робота. Крім того, респонденти у цьому контексті говорили про рівність усіх перед законом, справедливість, підтримку громадян у їхніх проблемах, контроль та турботу, ідеальне життя громадян, а також про захист довкілля.

Наступні запитання для респондентів у цьому блоці охоплювали напрямки, пов'язані з проблемою соціального забезпечення, а саме: освіту, охорону здоров'я, пенсії, податки, а також питання працевлаштування та діяльності профспілок.

Освіта. Більше половини українців (58,6%) вважають, що всі діти, незалежно від громадянства та матеріального стану їхніх батьків, повинні мати доступ до безкоштовної якісної освіти (дошкільної, середньої та вищої). Таку позицію найчастіше поділяють мешканці Центру України (70,7%), а також респонденти старшої вікової категорії – 60 і більше років (60,5%).

Чверть опитаних (25,9%) дотримуються думки, що можливість безкоштовно навчатися повинні мати виключно українці, іноземці ж мають платити за навчання. Кожен десятий українець (11,6%) вважає, що усі діти повинні мати доступ до безкоштовної дошкільної та середньої освіти, а вища освіта має бути платною.

Водночас думки учасників фокус-груп із цього питання також дещо розділилися, але пе-

Рисунок 4.2. Асоціативний ряд до поняття «соціальна держава» (згідно з результатами фокус-груп)

реважна більшість зазначила, що освіта має бути безкоштовною.

Дніпро, жінка, 61 рік. Освіта має бути безкоштовною, тому що діти бувають із різних сімей. Є сироти, є багатодітні сім'ї. Там теж є здібні діти.

Київ, жінка, 38 років. Середня освіта має бути однозначно безкоштовною. Вища освіта може бути платною. Але, зрозуміло, що держава повинна платити за самородків і вундеркіндів, якщо вони малозабезпечені.

Київ, жінка, 43 років. Безкоштовна освіта та безкоштовна медицина породжують корупцію.

Медицина. Більше третини громадян України (36,1%) вважає, що медицина має бути виключно безкоштовною, державною. Найбільше таку думку висловлювали громадяни, старші 60 років (51,3%), та мешканці Півдня України (46,6%).

Кожен п'ятий опитаний (20,7%) висловився за те, що в Україні має бути як безкоштовна державна, так і платна приватна медицина. Майже така сама кількість респондентів (18,6%) вважає, що медицина має бути безкоштовною державною, а також страховою.

Діаграма 4.4. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Яке з тверджень про освіту більше за все відповідає вашим поглядам?»

Діаграма 4.5. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Якою, на ваш погляд, має бути медицина в Україні?»

За обов'язкову страхову медицину за рахунок держави виступають 12,7% українців.

У фокус-групах часто йшлося про те, що медицина, як і освіта, має бути безкоштовною. На думку всіх респондентів медицина передовсім має бути якісною, чого зараз, за їхніми словами, в Україні немає. Разом із тим неодноразово лунала думка про те, що медицина має бути безкоштовною лише для соціально незахищених людей, а для інших – доступною. Декілька людей заявили, що є прибічниками страхової медицини.

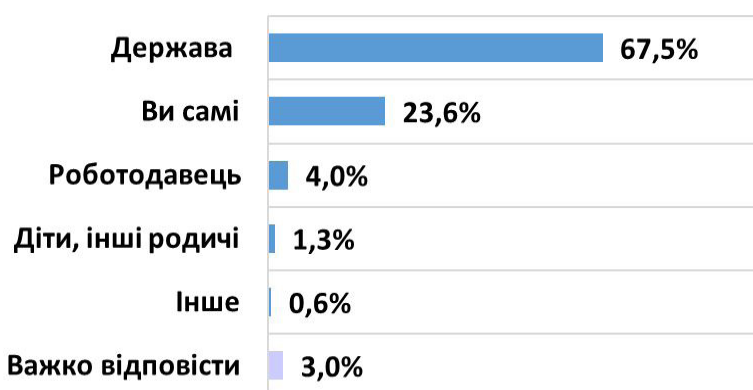
Одеса, чоловік, 40 років. Медицина має бути лише безкоштовною та якісною.

Львів, жінка, 35 років. Я вважаю, що в деяких випадках медицина має бути безкоштовною, а в деяких – просто доступною. Не може бути вся медицина безкоштовною.

Дніпро, жінка, 34 роки. Мені здається, що вона має бути просто якісною. Сьогодні навіть якщо я заплачу гроші, я не обов'язково отримаю належне лікування.

Діаграма 4.6. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Якою, на вашу думку, має бути пенсійна система?»

Діаграма 4.7. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Хто, на вашу думку, має подбати про гідне забезпечення вашої старості у першу чергу?»

Пенсійне забезпечення. Більше третини громадян (36,4%) вважають, що пенсійна система України має бути солідарною або розподільною, щоб кошти на виплату пенсій було взято з податків працюючих громадян. Натомість за накопичувальну систему, коли відрахування із зарплатні накопичуються на спеціальних рахунках, виступає 18,5% респондентів.

Одночасно трохи більше третини респондентів (36,2%) схильні вважати, що пенсійна система має бути змішаною – солідарною та накопичувальною. Солідарну систему підтримують переважно респонденти, старші 60 років (46,9%), а змішану – молодь 18–29 років (40,4%). Прибічники солідарної пенсійної системи – переважно з Півдня (44,4%) та Сходу України (43%), а накопичувальної – переважно із Заходу (41,6%) та Півночі (39,3%).

У процесі масового опитування також було поставлене запитання про те, хто має дбати

про забезпечення старості людей. На думку переважної більшості українців (67,5%), про гідне забезпечення їхньої старості має дбати держава. Більшість прихильників такої позиції – це люди старшого віку – 60 років та більше (79,3%), а також ті, хто проживає на Сході України (78,8%).

Висловив готовність подбати про гідну старість самостійно кожен четвертий опитаний (23,6%), найбільший відсоток – серед молоді 18–29 років (36,5%). Зовсім незначна кількість опитаних покладається у питанні забезпечення старості на роботодавця (4,0%) та дітей або інших родичів (1,3%).

Результати фокус-групових дискусій продемонстрували, що українці здебільшого виступають за те, що питанням пенсій має опікуватися держава, але й люди заздалегідь мають подбати про своє майбутнє. Разом із тим, на їхню думку, пенсії мають бути справедливими-

ми, а не такими, якими вони є сьогодні, «коли люди все життя працюють, а потім виживають».

Київ, жінка, 52 роки. Може, влада зараз і намагається пенсію зробити справедливою. Але наші батьки не отримують ту пенсію, яку заробили, працюючи за часів СРСР, хоча в них є стаж – 35-40 років. Вони не були ледачі, працювали на заводах, шахтах, фабриках, а отримують сьогодні просто копійчані пенсії.

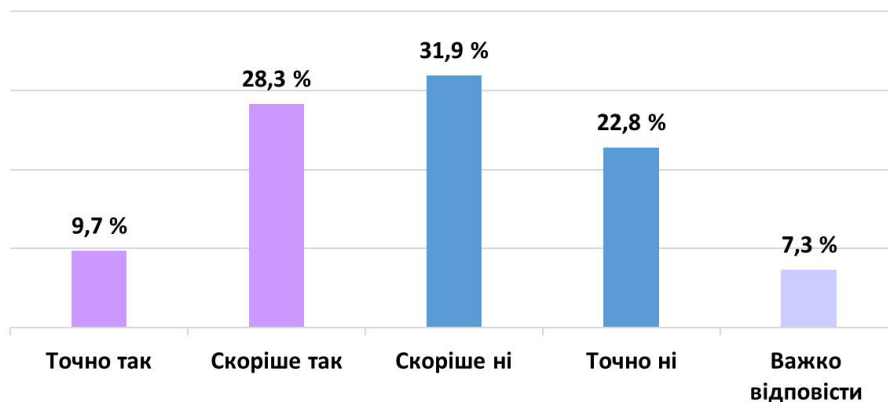
Київ, чоловік, 58 років. Пенсійний фонд у нас абсолютно несправедливий. Я говорю про своїх батьків, я знаю, що це таке. Тому треба щось змінювати.

Чернігів, жінка, 51 рік. Повинні і люди думати про те, що настане такий день, коли він не

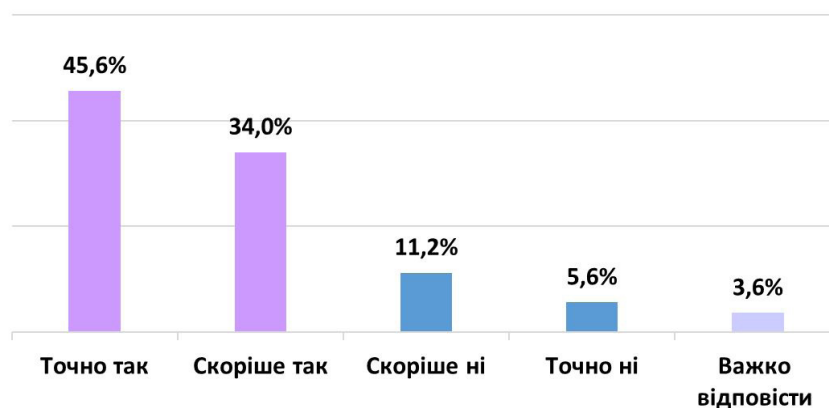
зможе працювати. Але ж коли ти працював, повинні, вибачте, відрахування якісь нормальні бути.

Податки. Більше половини українців (54,7%) заявили, що не готові сплачувати більш високі податки задля покращення якості державної медицини, освіти та соціальних послуг. Найбільший відсоток – серед вікової категорії респондентів, старших 60 років (62,7%), та серед мешканців Сходу України (61,0%).

Більше третини громадян України (38,0%) заявили, що готові сплачувати більші податки за умови покращення медицини, освіти та соціальних послуг. Найбільший відсоток таких людей – серед молоді 18–29 років (46,9%) і серед жителів Західного (41,7%) та Центрального (41,1%) регіонів України.

Діаграма 4.8. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Чи готові ви платити більш високі податки за умови покращення якості державної медицини, освіти та соціальних послуг?»

Діаграма 4.9. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Чи погоджуєтеся ви з тим, що ті, хто більше заробляє, повинні сплачувати більші податки?»

Переважна кількість українців (79,6%) погоджується з тим, що ті, хто більше заробляють, мають сплачувати більше податків. Найбільший відсоток тих, хто так вважає, проживає у Центральному регіоні України (91,8%). До цієї думки більше схильються такі вікові категорії: старші за 60 років (85,4%), а також 45–59 років (80,4%).

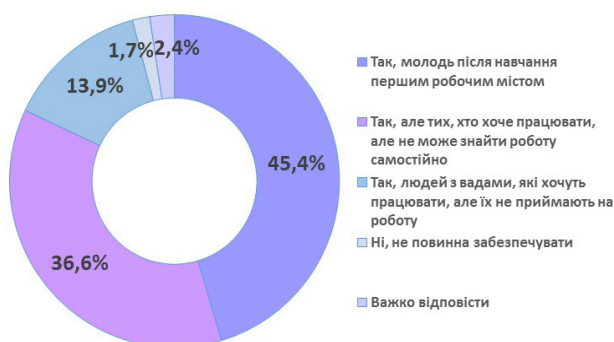
Не погоджуються з тим, що більші податки повинні платити ті, хто більше заробляє, лише 16,8% опитаних. Причому найбільше – громадяни віком 30–44 років (23,5%), молодь 18–29 років (20,0%), та ті, хто проживає на Півдні України (21,4%).

Питання, пов'язані з працею. Майже кожен другий українець (45,4%) вважає, що держава повинна забезпечувати першим робочим місцем молодь після завершення навчання. Більше третини опитаних (36,6%) висловили думку, що держава має забезпечувати роботою тих, хто не може самостійно знайти роботу, але

хоче працювати, а 13,9% вважають, що держава повинна подбати про працевлаштування людей із вадами, які відчувають труднощі з цим.

Сьогодні однією з найбільш актуальних проблем для українців, які працюють, є питання офіційного працевлаштування. Під час опитування більше половини українців (56,3%) зазначили, що якби у них був вибір, вони б віддали перевагу роботі з офіційним працевлаштуванням – навіть за умови меншої зарплатні.

Слід зазначити, що чим старший респондент, тим частіше він обирає цю відповідь. Відповідно, найбільшими прибічниками такої позиції є представники вікової категорії 60 років і більше (68,6%). Разом із тим близько третини опитаних (31,8%) заявили, що нададуть перевагу роботі з неофіційним працевлаштуванням, але з більшою зарплатнею, – переважно це молодь 18–29 років (50,3%). Такий результат

Діаграма 4.10. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Як ви вважаєте, чи повинна держава забезпечувати роботою своїх громадян?»

Діаграма 4.11. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Якби у вас було дві пропозиції з працевлаштування, яку з них ви обрали б?»

	ВІК			
	18–29 років	30–44 років	45–59 років	60 років і більше
Робота з офіційним працевлаштуванням, але меншою заробітною платнею	39,6%	51,6%	57,1%	68,6%
Робота з неофіційним працевлаштуванням, але з більшою заробітною платнею	50,3%	36,6%	31,1%	18,3%
Важко відповісти	10,1%	11,8%	11,8%	13,0%

Таблиця 4.1. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Якби у вас було дві пропозиції з працевлаштування, яку з них ви обрали б?» залежно від віку

Діаграма 4.12. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Скільки годин, на вашу думку, має тривати робочий тиждень?»

можна пояснити тим, що для молодих людей переваги, пов'язані з офіційним працевлаштуванням, зокрема стаж та пенсія, а також інші питання соціальної захищеності, не є настільки актуальними, як для найстаршої вікової категорії.

Ще одне запитання, яке стосувалося робочого процесу, було присвячено нормі тривалості робочого часу. Більшість українців (66,6%) відповіла, що робочий тиждень має тривати так само, як зараз, – до 40 годин на тиждень. За скорочення робочого тижня до 36 годин виступило 17,8% опитаних, до 24 годин – лише 1,7%. Погоджуються працювати довше, але не більше 48 годин на тиждень, 9,6% громадян України.

Профспілки. Майже половина українців (44,6%) були у минулому членами профспілок, і майже така сама кількість (43,4%) не мають профспілкового досвіду. На цей момент є членами профспілок лише 12,8% респондентів, серед них найбільше громадян віком від 45 до 59 років (20,3%).

Майже кожен другий українець (46,8%) вважає, що профспілки передовсім мають захищати права працівників, виступати проти несправедливих звільнень та затримки заробітної платні. Більшість прихильників такої позиції – серед респондентів, старших 60 років, – 54,2%. Майже третина опитаних (32,5%) має думку, що профспілки повинні поліпшувати умови праці та досягати підвищення соціальних виплат. Кожен десятий громадянин України (10,4%) вважає, що профспілки не потрібні зовсім. Найбільше прихильників цього погляду – серед опитаних віком від 18 до 29 років (12,6%) та від 30 до 44 років (12,5%).

Водночас більшість респондентів (69,0%) вважає низькою ефективність роботи профспілок, і лише 5,6% висловили думку, що ефективність роботи профспілок в Україні є високою.

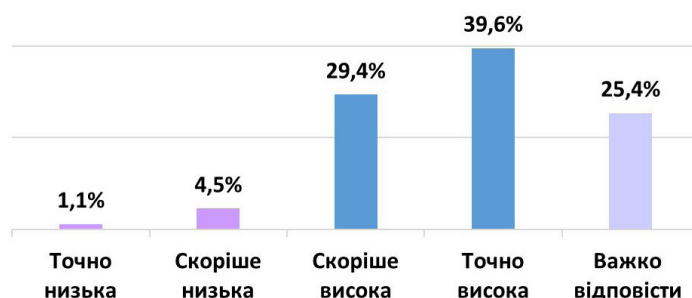
У межах дослідження також вивчалася оцінка українцями якості розвитку таких сфер, як освіта, охорона здоров'я, пенсійне забезпечення, трудова зайнятість та соціальне забезпечення на території України у різні часи.

Діаграма 4.13. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Чи були ви коли-небудь членом профспілки?» (можна зазначити декілька варіантів відповіді)

Діаграма 4.14. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Як ви вважаєте, чим у першу чергу мають займатися профспілки?»

Діаграма 4.15. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Якою у цілому є ефективність роботи профспілок в Україні сьогодні?»

Відповідаючи на запитання про СРСР, українці високо оцінили якість освіти (75,9%), охорони здоров'я (69,1%), пенсійного забезпечення (64,1%), трудової зайнятості (82,4%) та соціального забезпечення (64,5%) за тих часів. Найвищу оцінку усім показникам дали респонденти старшого віку (45–59 років та старші 60 років). Натомість сьогодні якісні показники у цих сферах, на думку переважної більшості українців, є критично низькими. Вважають низькою якість освіти – 61,7%, охорони здоров'я – 89,8%, пенсійного забезпечення – 94,9%, трудової зайнятості – 90,0%, соціального забезпечення – 91,4%.

На думку більшості українців (63,1%), в першу чергу потребують посилення соціального захисту з боку держави пенсіонери. Також потребують посилення соціального захисту люди з обмеженими можливостями та тяжкохворі (53,3%), діти, позбавлені батьківської опіки (42,4%), багатодітні сім'ї (34,5%) та люди, які живуть за межею бідності (28,3%). Майже кожен п'ятий українець вважає за потрібне посилити захист ветеранів війни та учасників АТО, а також самотніх батьків (17,4%). Кожен десятий опитаний (10,3%) вважає, що більшого захисту потребують молоді люди, і лише 6,3% висловили думку про те, що треба

посилити соціальний захист із боку держави для внутрішньо переміщених осіб.

Українці вважають, що чоловік і жінка повинні рівною мірою займатися вихованням дітей

(93,0%), домашнім господарством (78,3%) та матеріально забезпечувати сім'ю (62,6%). Слід відзначити, що результати серед опитаних жінок та чоловіків і серед різних вікових груп суттєво не відрізняються.

		Точно висока	Скоріше висока	Скоріше низька	Точно низька	Важко відповісти
ЗА ЧАСІВ СРСР	... освіти	27,3%	48,6%	10,8%	1,7%	11,6%
	... охорони здоров'я	21,2%	47,9%	16,1%	2,6%	12,2%
	... пенсійного забезпечення	21,2%	42,9%	19,3%	2,9%	13,7%
	... трудової зайнятості	45,7%	36,7%	7,0%	1,1%	9,5%
	... соціального забезпечення	22,1%	42,4%	18,1%	3,5%	13,9%
СЬОГОДНІ	... освіти	3,5%	27,8%	35,4%	26,3%	7,0%
	... охорони здоров'я	0,9%	7,6%	39,1%	50,7%	1,7%
	... пенсійного забезпечення	0,2%	3,5%	30,0%	64,9%	1,4%
	... трудової зайнятості	0,6%	7,6%	33,3%	56,7%	1,8%
	... соціального забезпечення	0,5%	5,2%	35,2%	56,2%	2,9%

Таблиця 4.2. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Як би ви оцінили якість... на території України в різні часи?»

Діаграма 4.16. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Які категорії населення в першу чергу, на ваш погляд, потребують посилення соціального захисту з боку держави?» (можна зазначити не більше трьох варіантів відповіді)

	Точно так	Скоріше так	Скоріше ні	Точно ні	Важко відповісти
... займатися вихованням дітей	59,3%	33,7%	4,3%	0,9%	1,8%
... матеріально забезпечувати сім'ю	33,0%	29,6%	28,7%	4,6%	4,1%
... займатися домашнім господарством	41,4%	36,9%	16,5%	2,4%	2,8%

Таблиця 4.3. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Чи погоджуєтесь ви з такими твердженнями: чоловік і жінка мають рівною мірою...?»

Висновки

Результати соціологічного дослідження, проведеного Інститутом Горшеніна у співпраці з Представництвом Фонду імені Фрідріха Еберта в Україні та Білорусі, свідчать про те, що інтерес до політики серед українців є досить високим. Значною мірою ця зацікавленість зумовлена тими подіями, що розгорталися протягом останніх років у нашій країні, зокрема – Революцією Гідності, окупацією Криму Росією і військовими діями на Донбасі.

Але, незважаючи на високий ступінь «політизованості» українців, як фокус-групові дискусії, так і всеукраїнське опитування свідчать про те, що рівень знань щодо принципів функціонування політичної системи та різноманіття політико-ідеологічних течій є критично низьким – навіть через 27 років після розпаду Радянського Союзу. Відтак, політико-ідеологічні уподобання населення України є фрагментарними і неструктурованими, а значній кількості громадян складно ідентифікувати себе з «лівими», «правими» або «центристами» та визначити, яка ідеологія відповідає їхнім життєвим поглядам.

Ситуація ускладнюється тим, що в Україні фактично і досі не з'явилися справжні ідеологічні політичні партії, на які могли б орієнтуватися українці, а єднання членів та прибічників існуючих політичних сил відбувається навколо лідерів, а не ідей.

Водночас дослідження демонструє, що сьогодні українці певною мірою тяжіють до центристських поглядів, а соціал-демократична течія як «золота середина» користується в українців найбільшою підтримкою. Переважно її підтримують люди 45 років і старше, що проживають на Сході України. Але в цілому ставлення до цієї соціал-демократичної ідеології є позитивним в усіх регіонах країни та серед всіх вікових категорій. Негативне ж ставлення до неї спостерігається лише серед тих людей, які помилково асоціюють її з комуністичною ідеологією та Радянським Союзом.

Незважаючи на те, що українці радше позитивно ставляться до соціал-демократії, їхні уявлення про принципи та цінності цієї ідеології очікувано є досить поверховими. Крім того, дослідження демонструє, що вони абсолютно не розуміються на тому, що являє собою таке поняття, як «держава загального добробуту» (так само, як і «соціальна держава»).

Респонденти здебільшого вітають активну участь держави в питаннях, пов'язаних із соціальними гарантіями, та демонструють схильність до патерналізму, ігноруючи, наприклад, питання відповідальності членів суспільства. У цьому контексті є певною мірою парадоксальним те, що українці покладають на державу функцію розподілення матеріальних благ – і водночас зовсім не довіряють державним інституціям.

Майже половина респондентів продемонструвала готовність проголосувати за новостворену партію соціал-демократичного спрямування, але третина з них зазначила, що її остаточний вибір залежатиме від того, хто саме входить до складу цієї політичної сили. Водночас, за оцінками українців, наразі соціал-демократичні принципи не є близькими жодній з українських партій.

Разом із тим приблизно половина опитаних – це люди, матеріальний дохід яких переважно складається з державних виплат (пенсії, стипендії та ін.) або заробітних плат на державних підприємствах та в держустановах. І ці категорії є найбільш чутливими до соціальної політики держави та потенційно можуть стати прихильниками партій соціал-демократичного спрямування.

Слід зазначити, що на другому та третьому місцях у «рейтингу ідеологій» розташувалися, відповідно, національно-демократична та соціалістична течії. До того ж, учасники фокус-груп, які обирали національно-демократичну ідеологію, казали про необхідність її поширення в суспільстві у контексті протидії Росії. Соціалістичну ідеологію традицій-

но відстоювали здебільшого люди похилого віку.

Говорячи про цінності соціал-демократії, переважна більшість українців зазначила, що за часів СРСР у суспільстві було більше солідарності та справедливості, ніж сьогодні. Натомість, у сучасній Україні, на їхню думку, спостерігається значно більше свободи, ніж раніше. На фоні такої ситуації близько половини опитаних зазначили, що вони не готові терпіти матеріальні труднощі заради особистої свободи, разом із тим кожен третій дав позитивну відповідь на це запитання.

У процесі опитування та під час дискусій у фокус-групах респонденти також порівнювали якість освіти, охорони, здоров'я, пенсійного забезпечення, трудової зайнятості та соціального забезпечення у різні часи. Отримані результати чітко демонструють, що українці всіх вікових категорій поділяють думку про те, що за радянських часів ці відповідні напрямки державної політики реалізовувалися значно краще, ніж сьогодні. У цілому можна констатувати, що серед людей похилого віку і досі існує величезна ностальгія за радянським минулим, а серед молоді поширено чимало стереотипів та міфів про позитивні сторони діяльності комуністів.

На сьогодні більшість українців вважає, що освіта та охорона здоров'я мають бути безкоштовними, а пенсійна система – солідарною або змішаною. Більше половини респондентів відповіли, що не готові платити більш високі податки за умов покращення якості державної медицини, освіти та соціальних послуг. Фокус-групові дослідження демонструють, що така позиція зумовлена передусім недовірою українців до держави, а також тим, що вони не вірять в ефективне розподілення цих коштів владою. У цьому контексті несподіваним видається такий результат опитувань: більше половини українців надають перевагу офіційному працевлаштуванню, навіть за умов отримання меншої заробітної платні.

Ще одне важливе питання, яке порушувалося під час дослідження, – це ефективність роботи профспілок в Україні. На думку більшості українців, сьогодні профспілки є маловпливовими, не захищають і не підтримують людей, які працюють. Разом із тим в Україні існує запит на вдосконалення роботи профспілок та поліпшення умов праці.

Таким чином, дані, отримані у процесі дослідження, свідчать про критичну необхідність підвищення в Україні рівня політичної культури населення, адже від цього вирішальною мірою залежить процес демократизації політичної системи в державі та побудова ефективного громадянського суспільства. І в цьому сенсі важливу роль мають відігравати різноманітні освітньо-просвітницькі програми серед широких верств населення, які можуть реалізовуватися як державою, так і українськими громадськими організаціями та міжнародними структурами. Водночас позитивний вплив може мати й політика, спрямована на вдосконалення збалансованих солідаристських відносин в українському суспільстві.

Але, вочевидь, це все виявиться малоефективним за відсутності прогресу в питанні подолання корупції серед чиновників та політиків, а також прозорості та зрозумілої системи, яка б дозволила громадянам бачити, на що йдуть їхні податки.

Дослідження також продемонструвало, що в Україні існує величезне поле для ліво-центристських сил, а соціал-демократична течія має великий потенціал для того, аби стати базовою ідеологією нових впливових українських партій. Але, оскільки українці, визначаючи власні політичні вподобання, здебільшого орієнтуються більше на особистостей, аніж на програмні засади політичних сил, у найближчий перспективі для проходження до Верховної Ради та місцевих рад новостворені партії соціал-демократичного спрямування повинні мати у своїх лавах талановитих і харизматичних лідерів.

Додаток 1. Результати кількісного дослідження

ЧИ ЦІКАВИТЕСЯ ВИ ПОЛІТИКОЮ?

- Точно цікавлюся – 7,9%
- Скоріше цікавлюся – 39,8%
- Скоріше не цікавлюся – 28,2%
- Точно не цікавлюся – 20,8%
- Важко відповісти – 3,3%

ВРАХОВУЮЧИ ВАШІ ПОЛІТИЧНІ ПОГЛЯДИ, ВИ ВІДНОСИТЕ СЕБЕ ДО ЛІВИХ, ЛІВОЦЕНТРИСТІВ, ЦЕНТРИСТІВ, ПРАВОЦЕНТРИСТІВ ЧИ ПРАВИХ?

- Лівих – 5,6%
- Лівоцентристів – 4,2%
- Центристів – 9,0%
- Правоцентристів – 5,6%
- Правих – 8,1%
- Інше – 6,5%
- Важко відповісти – 61,0%

ОБЕРІТЬ, БУДЬ ЛАСКА, ПОЛІТИКО-ІДЕОЛОГІЧНУ ТЕЧІЮ, ЯКА Є ВАМ НАЙБЛИЖЧОЮ?

- Соціал-демократична – 12,3%
- Національно-демократична – 9,6%
- Соціалістична – 9,1%
- Націоналістична – 5,7%
- Ідеологія "зелених" – 4,5%
- Християнсько-демократична – 4,4%

- Комуністична – 3,8%
- Ліберальна – 3,8%
- Консервативна – 1,4%
- Інша – 1,3%
- Жодна з названих – 26,5%
- Важко відповісти – 17,6%

ЯК ВИ ВВАЖАЄТЕ, ЧИ Є СЬОГОДНІ В УКРАЇНІ ІДЕОЛОГІЧНІ ПАРТІЇ?

- Точно так – 8,8%
- Скоріше так – 21,3%
- Скоріше ні – 22,3%
- Точно ні – 24,7%
- Важко відповісти – 22,9%

ЯК, НА ВАШУ ДУМКУ, МАЮТЬ СКЛАДАТИСЯ СТОСУНКИ МІЖ ДЕРЖАВОЮ ТА ЇЇ ГРОМАДЯНАМИ?

- Держава повинна якомога менше втручатися в приватне життя та економічну активність своїх громадян – 11,0%
- Держава повинна встановлювати єдині «правила гри» для всіх та слідкувати за тим, щоб вони не порушувались – 34,9%
- Держава повинна забезпечувати гідний рівень життя всім своїм громадянам, а також вживати заходів для зменшення різниці у рівнях їхніх доходів – 50,9%
- Важко відповісти – 3,2%

У СУЧАСНОМУ СВІТІ ІСНУЮТЬ РІЗНІ ПОЛІТИКО-ІДЕОЛОГІЧНІ ТЕЧІЇ. ЯКИМ Є ВАШЕ СТАВЛЕННЯ ДО ОСНОВНИХ З НИХ?

	Точно позитивне	Скоріше позитивне	Скоріше негативне	Точно негативне	Важко відповісти
Комуністична	3,6%	16,8%	26,2%	37,8%	15,6%
Соціалістична	5,2%	30,5%	21,4%	24,0%	18,9%
Соціал-демократична	5,3%	36,2%	19,2%	14,0%	25,3%
Ліберальна	2,2%	23,1%	23,6%	16,2%	34,9%
Християнсько-демократична	2,8%	26,7%	18,5%	17,3%	34,7%
Національно-демократична	4,4%	28,1%	19,4%	20,8%	27,3%
Націоналістична	5,2%	16,9%	23,3%	31,6%	23,0%
Консервативна	1,3%	11,0%	27,9%	24,4%	35,4%
Ідеологія «зелених»	5,7%	29,7%	15,3%	12,4%	36,9%

ЧИ Є, НА ВАШУ ДУМКУ, БЛИЗЬКИМИ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНІ ПРИНЦИПИ ТАКИМ ПОЛІТИЧНИМ СИЛАМ?

	Точно так	Скоріше так	Скоріше ні	Точно ні	Важко відповісти
«Батьківщина» (Ю.Тимошенко)	3,6%	17,8%	24,5%	23,6%	30,5%
Блок Петра Порошенка «Солідарність»	2,2%	10,3%	24,5%	37,0%	26,0%
Опозиційний блок (Ю.Бойко)	2,9%	14,0%	21,7%	32,3%	29,1%
«Народний фронт» (А.Яценюк)	0,8%	6,3%	24,2%	41,6%	27,1%
«За життя» (В.Рабинович)	2,4%	16,1%	18,5%	30,6%	32,4%
Радикальна партія (О.Ляшко)	1,0%	11,7%	24,6%	34,8%	27,9%
«Самопоміч» (А.Садовий)	1,7%	17,4%	21,3%	27,7%	31,9%
Соціалістична партія України	2,8%	20,7%	16,7%	26,3%	33,5%

ЧИ ЧУЛИ ВИ, ЩО СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИ НАЛЕЖАТЬ ДО ЛІВОЦЕНТРИСТСЬКОЇ ТЕЧІЇ?

- Так – 17,7%
- Ні – 82,3%

ЧИ ПРОГОЛОСУВАЛИ БИ ВИ ЗА НОВОСТВОРЕНУ ПАРТІЮ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ?

- Так, мені є близькими цінності соціал-демократів – 6,6%
- Так, але остаточний вибір залежатиме від змісту програми партії – 17,8%
- Так, але остаточний вибір залежатиме від того, хто буде входити до складу партії – 25,1%
- Ні, не проголосували б ні за яких обставин – 18,0%
- Важко відповісти – 32,5%

ЯКЕ ІЗ НАВЕДЕНИХ ВИЗНАЧЕНЬ СВОБОДИ Є НАЙБІЛЬШ БЛИЗЬКИМ ДЛЯ ВАС?

- Можливість приймати рішення, незалежно від думки інших, свідомо свобода вибору у житті – 29,0%
- Можливість робити все, що не завдає шкоди іншим – 33,9%
- Можливість самому робити вибір і брати на себе відповідальність за нього – 33,9%
- Важко відповісти – 3,2%

ЧИ ГОТОВІ ВИ ТЕРПІТИ ПЕВНІ МАТЕРІАЛЬНІ ТРУДНОЩІ ЗАРАДИ ОСОБИСТОЇ СВОБОДИ?

- Точно так – 9,7%
- Скоріше так – 30,4%
- Скоріше ні – 30,1%
- Точно ні – 20,8%
- Важко відповісти – 9,0%

ЧИ ПОГОДЖУЄТЕСЯ ВИ З ТИМ, ЩО ЗА ПЕВНИХ УМОВ ДЕРЖАВА МОЖЕ ОБМЕЖУВАТИ СВОБОДУ СВОЇХ ГРОМАДЯН (НАПРИКЛАД, У РАЗІ ЗАГРОЗИ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ)?

- Точно так – 14,1%
- Скоріше так – 36,6%
- Скоріше ні – 23,1%
- Точно ні – 17,4%
- Важко відповісти – 8,8%

У КОЖНОЇ ЛЮДИНИ Є СВОЄ РОЗУМІННЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ. А В ЧОМУ, НА ВАШУ ДУМКУ, ПОЛЯГАЄ СПРАВЕДЛИВІСТЬ? (респонденти могли обрати не більше трьох варіантів відповіді)

- Рівність усіх перед законом – 65,8%
- Рівність можливостей, незалежно від місця народження, рівня достатку чи статі – 43,3%
- Підтримка державою пенсіонерів та соціально незахищених верст населення (безробітних, інвалідів, дітей, студентів тощо) – 42,0%

- Безкоштовна та якісна медицина, доступна освіта для всіх – 37,1%
- Залежність рівня життя кожного члена суспільства від його трудових досягнень – 24,8%
- Відсутність істотних відмінностей у рівні життя (коли немає ані бідних, ані багатих) – 24,0%
- Взаємодія членів суспільства як рівноправних партнерів – 12,5%
- Інше – 0,2%
- Важко відповісти – 1,1%

ЩО МАЄ РОБИТИ ВЛАДА, АБИ СУСПІЛЬСТВО СТАЛО БІЛЬШ СПРАВЕДЛИВИМ? (респонденти могли обрати не більше двох варіантів відповіді)

- Приймати справедливі закони та пильнувати за їхнім виконанням – 49,0%
- Боротися з корупцією, “кумівством” – 46,6%
- Підвищувати рівень життя людей – 39,4%
- Піклуватися про людей в цілому та про конкретні групи населення – 21,6%
- Забезпечувати людей роботою – 14,5%
- Боротися зі злочинністю, наркоманією, алкоголізмом – 11,5%

- Приділяти більше уваги вихованню та освіті дітей і молоді – 6,7%
- Інше – 0,6%
- Важко відповісти – 0,7%

ЯКЕ ІЗ НАВЕДЕНИХ ВИЗНАЧЕНЬ ПОНЯТТЯ «СОЛІДАРНІСТЬ» Є НАЙБІЛЬШ БЛИЗЬКИМ ДЛЯ ВАС?

- Взаємодопомога один одному – 39,7%
- Спільність поглядів, інтересів, цілей – 37,1%
- Спільна відповідальність – 17,8%
- Інше – 0,1%
- Важко відповісти – 5,3%

ЧИ ЧУЛИ ВИ КОЛИ-НЕБУДЬ ПРО ТАКУ ДОКТРИНУ, ЯК «ДЕРЖАВА ЗАГАЛЬНОГО ДОБРОБУТУ»?

- Так – 16,4%
- Ні – 78,0%
- Важко відповісти – 5,6%

ЧИ ЧУЛИ ВИ КОЛИ-НЕБУДЬ ПРО ТАКЕ ПОНЯТТЯ, ЯК «СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА»?

- Так – 32,0%
- Ні – 61,7%
- Важко відповісти – 6,3%

ЯК БИ ВИ ОЦІНИЛИ В ЦІЛОМУ РІВЕНЬ СВОБОДИ, СПРАВЕДЛИВОСТІ ТА СОЛІДАРНОСТІ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ В РІЗНІ ЧАСИ?

ЗА ЧАСІВ СРСР

	Точно високий	Скоріше високий	Скоріше низький	Точно низький	Важко відповісти
...свободи	9,0%	20,3%	28,5%	26,8%	15,4%
...справедливості	13,4%	31,6%	25,9%	13,5%	15,6%
...солідарності	21,6%	37,7%	14,6%	9,7%	16,4%

СЬОГОДНІ

	Точно високий	Скоріше високий	Скоріше низький	Точно низький	Важко відповісти
...свободи	10,0%	35,1%	27,2%	24,4%	3,3%
...справедливості	0,9%	6,5%	33,0%	57,4%	2,2%
...солідарності	3,1%	17,6%	34,0%	39,0%	6,3%

ЯКЕ З ТВЕРДЖЕНЬ ПРО ОСВІТУ БІЛЬШЕ ЗА ВСЕ ВІДПОВІДАЄ ВАШИМ ПОГЛЯДАМ:

- Усі діти повинні мати доступ до безкоштовної якісної освіти (дошкільної, середньої та вищої), незалежно від матеріального стану їхніх батьків та громадянства – 58,6%
- Можливість безкоштовно навчатися повинні мати виключно українці, іноземці ж мають платити за навчання – 25,9%
- Усі діти повинні мати доступ до безкоштовної дошкільної та середньої освіти, заклади вищої освіти мають бути платними – 11,6%
- До якісної освіти повинна мати доступ лише певна частина суспільства (обдаровані діти та діти заможних батьків) – 1,5%
- Інше – 0,4%
- Важко відповісти – 2,0%

ЯКОЮ, НА ВАШУ ДУМКУ, МАЄ БУТИ МЕДИЦИНА В УКРАЇНІ?

- Виключно безкоштовною державною – 36,1%
- Безкоштовною державною та платною приватною – 20,7%
- Виключно приватною – 1,2%
- Обов'язковою страховою, за рахунок держави – 12,7%
- Обов'язковою страховою, за рахунок роботодавця – 4,8%
- Обов'язковою страховою, за рахунок населення – 2,9%
- Безкоштовною державною та страховою – 18,6%
- Важко відповісти – 3,0%

ЯКОЮ, НА ВАШУ ДУМКУ, МАЄ БУТИ ПЕНСІЙНА СИСТЕМА?

- Солідарною або розподільною (кошти на виплату пенсій беруться з податків працюючих громадян) – 36,4%
- Накопичувальною (відрахування із зарплати накопичуються на спеціальних рахунках) – 18,5%
- Змішаною (солідарною та накопичувальною) – 36,2%

- Іншою – 0,6%
- Важко відповісти – 8,3%

ХТО, НА ВАШУ ДУМКУ, МАЄ ПОДБАТИ ПРО ГІДНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВАШОЇ СТАРОСТІ У ПЕРШУ ЧЕРГУ?

- Держава – 67,5%
- Ви самі – 23,6%
- Роботодавець – 4,0%
- Діти, інші родичі – 1,3%
- Інше – 0,6%
- Важко відповісти – 3,0%

ЧИ ГОТОВІ ВИ ПЛАТИТИ БІЛЬШ ВИСОКІ ПОДАТКИ ЗА УМОВИ ПОКРАЩЕННЯ ЯКОСТІ ДЕРЖАВНОЇ МЕДИЦИНИ, ОСВІТИ ТА СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ?

- Точно так – 9,7%
- Скоріше так – 28,3%
- Скоріше ні – 31,9%
- Точно ні – 22,8%
- Важко відповісти – 7,3%

ЧИ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЯ З ТИМ, ЩО ТІ, ХТО БІЛЬШЕ ЗАРОБЛЯЄ, ПОВИННІ СПЛАЧУВАТИ БІЛЬШІ ПОДАТКИ?

- Точно так – 45,6%
- Скоріше так – 34,0%
- Скоріше ні – 11,2%
- Точно ні – 5,6%
- Важко відповісти – 3,6%

ЯК ВИ ВВАЖАЄТЕ, ЧИ ПОВИННА ДЕРЖАВА ЗАБЕЗПЕЧУВАТИ РОБОТОЮ СВОЇХ ГРОМАДЯН?

- Так, молодь після навчання першим робочим місцем – 45,4%
- Так, але тих, хто хоче працювати, але не може знайти роботу самостійно – 36,6%
- Так, людей з вадами, які хочуть працювати, але їх не приймають на роботу – 13,9%
- Ні, не повинна забезпечувати – 1,7%
- Важко відповісти – 2,4%

ЯКБИ ВИ ОТРИМАЛИ ДВІ ПРОПОЗИЦІЇ З ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ, ЯКУ З НИХ ВИ ОБРАЛИ Б?

- Робота з офіційним працевлаштуванням, але меншою заробітною платою – 56,3%
- Робота з неофіційним працевлаштуванням, але з більшою заробітною платою – 31,8%
- Важко відповісти – 11,9%

СКІЛЬКИ ГОДИН, НА ВАШУ ДУМКУ, МАЄ ТРИВАТИ РОБОЧИЙ ТИЖДЕНЬ?

- Не більше 48 годин на тиждень – 9,6%
- Так як є зараз, не більше 40 годин на тиждень – 66,6%
- Не більше 36 годин на тиждень – 17,8%
- Не більше 24 годин на тиждень – 1,7%
- Інше – 0,5%
- Важко відповісти – 3,8%

ЧИ ВИ БУЛИ КОЛИ-НЕБУДЬ ЧЛЕНОМ ПРОФСПІЛКИ? (респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді)

- Так, є зараз – 12,8%
- Так, були раніше – 44,6%
- Ні, ніколи не були членом профспілок – 43,4%

ЯК ВИ ВВАЖАЄТЕ, ЧИМ В ПЕРШУ ЧЕРГУ МАЮТЬ ЗАЙМАТИСЯ ПРОФСПІЛКИ:

- Захищати права працівників, виступати проти несправедливих звільнень і затримки заробітної плати – 46,8%
- Поліпшувати умови праці та працювати над підвищенням соціальних забезпечень – 32,5%
- Вони зовсім не потрібні – 10,4%
- Інше – 0,1%
- Важко відповісти – 10,2%

ЯКОЮ У ЦІЛОМУ Є ЕФЕКТИВНІСТЬ РОБОТИ ПРОФСПІЛОК В УКРАЇНІ СЬОГОДНІ?

- Точно висока – 1,1%
- Скоріше висока – 4,5%
- Скоріше низька – 29,4%
- Точно низька – 39,6%
- Важко відповісти – 25,4%

ЯКОЮ МІРОЮ ПОЛІТИКА НИНІШНЬОГО УКРАЇНСЬКОГО УРЯДУ УКРАЇНИ СПРИЯЄ РОЗВИТКУ «ДЕРЖАВИ ЗАГАЛЬНОГО ДОБРОБУТУ»?

- Точно сприяє – 0,8%
- Скоріше сприяє – 10,6%

ЯК БИ ВИ ОЦІНИЛИ ЯКІСТЬ... НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ В РІЗНІ ЧАСИ?

ЗА ЧАСІВ СРСР

	Точно висока	Скоріше висока	Скоріше низька	Точно низька	Важко відповісти
... освіти	27,3%	48,6%	10,8%	1,7%	11,6%
... охорони здоров'я	21,2%	47,9%	16,1%	2,6%	12,2%
... пенсійного забезпечення	21,2%	42,9%	19,3%	2,9%	13,7%
... трудової зайнятості	45,7%	36,7%	7,0%	1,1%	9,5%
... соціального забезпечення	22,1%	42,4%	18,1%	3,5%	13,9%

СЬОГОДНІ

	Точно висока	Скоріше висока	Скоріше низька	Точно низька	Важко відповісти
... освіти	3,5%	27,8%	35,4%	26,3%	7,0%
... охорони здоров'я	0,9%	7,6%	39,1%	50,7%	1,7%
... пенсійного забезпечення	0,2%	3,5%	30,0%	64,9%	1,4%
... трудової зайнятості	0,6%	7,6%	33,3%	56,7%	1,8%
... соціального забезпечення	0,5%	5,2%	35,2%	56,2%	2,9%

ЧИ ПОГОДЖУЄТЕСЯ ВИ З ТАКИМИ ТВЕРДЖЕННЯМИ: ЧОЛОВІК І ЖІНКА МАЮТЬ РІВНОЮ МІРОЮ...?

	Точно так	Скоріше так	Скоріше ні	Точно ні	Важко відповісти
... займатися вихованням дітей	59,3%	33,7%	4,3%	0,9%	1,8%
... матеріально забезпечувати сім'ю	33,0%	29,6%	28,7%	4,6%	4,1%
... займатися господарськими справами	41,4%	36,9%	16,5%	2,4%	2,8%

- Скоріше не сприяє – 33,6%
- Точно не сприяє – 40,4%
- Важко відповісти – 14,6%

- Заробіток членів сім'ї – 11,1%
- Інше – 0,4%
- Відмова від відповіді – 2,5%

ЯКІ КАТЕГОРІЇ НАСЕЛЕННЯ В ПЕРШУ ЧЕРГУ, НА ВАШ ПОГЛЯД, ПОТРЕБУЮТЬ ПОСИЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ З БОКУ ДЕРЖАВИ? (респонденти могли обрати не більше трьох варіантів відповіді)

- Пенсіонери – 63,1%
- Люди з обмеженими можливостями, тяжкохворі – 53,3%
- Діти, позбавлені батьківської опіки, сироти – 42,4%
- Багатодітні сім'ї – 34,5%
- Люди, які живуть за межею бідності – 28,3%
- Ветерани війни, учасники АТО – 17,5%
- Самотні матері, самотні батьки – 17,4%
- Молоді люди – 10,3%
- Внутрішньо переміщені особи – 6,3%
- Етнічні меншини – 0,7%
- Представники ЛГБТ-спільноти – 0,4%
- Інші – 0,7%
- Жодна із зазначених категорій – 0,4%
- Важко відповісти – 1,3%

ЩО ДЛЯ ВАС СЬОГОДНІ Є ГОЛОВНИМ ДЖЕРЕЛОМ МАТЕРІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ?

- Заробітна плата на державному підприємстві, в державній установі – 17,5%
- Заробіток на приватному підприємстві, в комерційній фірмі – 27,2%
- Доходи від власного підприємства, індивідуального бізнесу – 4,3%
- Пенсія, стипендія, інші державні виплати – 33,8%
- Підсобне господарство – 3,2%

ЯК ВИ ОЦІНЮЄТЕ МАТЕРІАЛЬНИЙ СТАН ВАШОЇ РОДИНИ?

- Ледве зводимо кінці з кінцями, іноді не вистачає на їжу – 11,7%
- На їжу вистачає, але придбання одягу або взуття вже викликає труднощі – 35,8%
- В цілому на життя вистачає, але не на коштовні речі (меблі, холодильник тощо) – 41,4%
- Матеріальних труднощів не відчуваємо, за винятком особливо дорогих покупок (житла, авто тощо) – 7,5%
- Жодних матеріальних труднощів не відчуваємо – 0,6%
- Відмова від відповіді – 3,0%

СТАТЬ:

- Чоловіча – 45,7%
- Жіноча – 54,4%

ВІК:

- 18-29 років – 17,8%
- 30-44 років – 23,3%
- 45-59 років – 27,9%
- 60 років і більше – 31,1%

РЕГІОН ПРОЖИВАННЯ:

- Північний – 21,0%
- Центральний – 14,0%
- Східний – 26,4%
- Західний – 26,9%
- Південний – 11,7%

Додаток 2. Портрет українського соціал-демократа

Відповіді респондентів, які зазначили, що соціал-демократія є для них найближчою ідеологією, N=246

ЧИ ЦІКАВИТЕСЯ ВИ ПОЛІТИКОЮ?

- Точно цікавлюся – 8,9%
- Скоріше цікавлюся – 53,7%
- Скоріше не цікавлюся – 20,3%
- Точно не цікавлюся – 15,0%
- Важко відповісти – 2,0%

ВРАХОВУЮЧИ ВАШІ ПОЛІТИЧНІ ПОГЛЯДИ, ВИ ВІДНОСИТЕ СЕБЕ ДО ЛІВИХ, ЛІВОЦЕНТРИСТІВ, ЦЕНТРИСТІВ, ПРАВОЦЕНТРИСТІВ ЧИ ПРАВИХ?

- Лівих – 3,7%
- Лівоцентристів – 15,0%
- Центристів – 14,6%
- Правоцентристів – 6,5%
- Правих – 6,1%
- Інше – 2,0%
- Важко відповісти – 52,0%

ЧИ ЧУЛИ ВИ, ЩО СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИ НАЛЕЖАТЬ ДО ЛІВОЦЕНТРИСТСЬКОЇ ТЕЧІЇ?

- Так – 28,0%
- Ні – 72,0%

ЧИ ПРОГОЛОСУВАЛИ Б ВИ ЗА НОВОСТВОРЕНУ ПАРТІЮ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ?

- Так, мені є близькими цінності соціал-демократів – 18,7%
- Так, але остаточний вибір залежатиме від змісту програми партії – 28,9%
- Так, але остаточний вибір залежатиме від того, хто буде входити до складу партії – 32,5%
- Ні, не проголосували б ні за яких обставин – 4,5%

- Важко відповісти – 15,4%

ЯК, НА ВАШУ ДУМКУ, МАЮТЬ СКЛАДАТИСЯ ВІДНОСИНИ МІЖ ДЕРЖАВОЮ ТА ЇЇ ГРОМАДЯНАМИ?

- Держава повинна якомога менше втручатися в приватне життя та економічну активність своїх громадян – 9,3%
- Держава повинна встановлювати єдині “правила гри” для всіх та слідкувати за тим, щоб вони не порушувались – 37,8%
- Держава повинна забезпечувати гідний рівень життя всім своїм громадянам, а також вживати заходів для зменшення різниці у рівнях їхніх доходів – 46,7%
- Важко відповісти – 6,1%

ЯКЕ ІЗ НАВЕДЕНИХ ВИЗНАЧЕНЬ СВОБОДИ Є НАЙБІЛЬШ БЛИЗЬКИМ ДЛЯ ВАС?

- Можливість приймати рішення, незалежно від думки інших, свідомо свобода вибору у житті – 31,3%
- Можливість робити все, що не завдає шкоди іншим – 36,2%
- Можливість самому робити вибір і брати на себе відповідальність за нього – 30,9%
- Важко відповісти – 1,6%

ЧИ ГОТОВІ ВИ ТЕРПІТИ ПЕВНІ МАТЕРІАЛЬНІ ТРУДНОЩІ ЗАРАДИ ОСОБИСТОЇ СВОБОДИ?

- Точно так – 12,6%
- Скоріше так – 33,7%
- Скоріше ні – 29,7%
- Точно ні – 11,8%
- Важко відповісти – 12,2%

ЧИ ПОГОДЖУЄТЕСЯ ВИ З ТИМ, ЩО ЗА ПЕВНИХ УМОВ ДЕРЖАВА МОЖЕ ОБМЕЖУВАТИ СВОБОДУ СВОЇХ ГРОМАДЯН (НАПРИКЛАД, У РАЗІ ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ)?

- Точно так – 18,3%
- Скоріше так – 45,1%
- Скоріше ні – 19,9%
- Точно ні – 9,8%

- Важко відповісти – 6,9%

У КОЖНОЇ ЛЮДИНИ Є СВОЄ РОЗУМІННЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ. А В ЧОМУ, НА ВАШУ ДУМКУ, ПОЛЯГАЄ СПРАВЕДЛИВІСТЬ? (респонденти могли обрати не більше трьох варіантів відповіді)

- Рівність усіх перед законом – 65,0%
- Підтримка державою пенсіонерів та соціально незахищених верст населення (безробітних, інвалідів, дітей, студентів тощо) – 52,8%
- Безкоштовна та якісна медицина, доступна освіта для всіх – 45,9%
- Рівність можливостей, незалежно від місця народження, рівня достатку чи статі – 39,4%
- Залежність рівня життя кожного члена суспільства від його трудових досягнень – 23,6%
- Відсутність істотних відмінностей у рівні життя (коли немає ані бідних, ані багатих) – 17,5%
- Взаємодія членів суспільства як рівноправних партнерів – 16,3%
- Важко відповісти – 0,4%

ЩО МАЄ РОБИТИ ВЛАДА, АБИ СУСПІЛЬСТВО СТАЛО БІЛЬШ СПРАВЕДЛИВИМ? (респонденти могли обрати не більше двох варіантів відповіді)

- Приймати справедливі закони та пильнувати за їхнім виконанням – 47,6%
- Боротися з корупцією, “кумівством” – 45,9%
- Підвищувати рівень життя людей – 45,9%
- Піклуватися про людей в цілому та про конкретні групи населення – 25,6%
- Забезпечувати людей роботою – 13,0%
- Боротися зі злочинністю, наркоманією, алкоголізмом – 11,8%
- Приділяти більше уваги вихованню та освіті дітей і молоді – 5,3%
- Важко відповісти – 0,0%

ЯКЕ ІЗ НАВЕДЕНИХ ВИЗНАЧЕНЬ ПОНЯТТЯ «СОЛІДАРНІСТЬ» Є НАЙБІЛЬШ БЛИЗЬКИМ ДЛЯ ВАС?

- Взаємодопомога один одному – 35,4%
- Спільність поглядів, інтересів, цілей – 40,2%
- Спільна відповідальність – 22,0%
- Важко відповісти – 2,4%

ЧИ ЧУЛИ ВИ КОЛИ-НЕБУДЬ ПРО ТАКУ ДОКТРИНУ, ЯК «ДЕРЖАВА ЗАГАЛЬНОГО ДОБРОБУТУ»?

- Так – 14,6%
- Ні – 80,1%
- Важко відповісти – 5,3%

ЧИ ЧУЛИ ВИ КОЛИ-НЕБУДЬ ПРО ТАКЕ ПОНЯТТЯ, ЯК «СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА»?

- Так – 38,6%
- Ні – 56,5%
- Важко відповісти – 4,9%

ЯКЕ З ТВЕРДЖЕНЬ ПРО ОСВІТУ БІЛЬШЕ ЗА ВСЕ ВІДПОВІДАЄ ВАШИМ ПОГЛЯДАМ:

- Усі діти повинні мати доступ до безкоштовної якісної освіти (дошкільної, середньої та вищої), незалежно від матеріального стану їхніх батьків та громадянства – 61,0%
- Можливість безкоштовно навчатися повинні мати виключно українці, іноземці ж мають платити за навчання – 28,5%
- Усі діти повинні мати доступ до безкоштовної дошкільної та середньої освіти, заклади вищої освіти мають бути платними – 8,1%
- До якісної освіти повинна мати доступ лише певна частина суспільства (обдаровані діти та діти заможних батьків) – 1,6%
- Інше – 0,4%
- Важко відповісти – 0,4%

ЯКОЮ, НА ВАШУ ДУМКУ, МАЄ БУТИ МЕДИЦИНА В УКРАЇНІ?

- Виключно безкоштовною державною – 22,8%

- Безкоштовною державною та платною приватною – 31,3%
- Виключно приватною – 1,6%
- Обов'язковою страховою, за рахунок держави – 16,7%
- Обов'язковою страховою, за рахунок роботодавця – 4,1%
- Обов'язковою страховою, за рахунок населення – 3,3%
- Безкоштовною державною та страховою – 19,1%
- Важко відповісти – 1,2%

ЯКОЮ, НА ВАШУ ДУМКУ, МАЄ БУТИ ПЕНСІЙНА СИСТЕМА?

- Солідарною або розподільчою (кошти на виплату пенсій беруться з податків працюючих громадян) – 30,1%
- Накопичувальною (відрахування із зарплати накопичуються на спеціальних рахунках) – 18,3%
- Змішаною (солідарною та накопичувальною) – 42,7%
- Важко відповісти – 8,9%

ЧИ ГОТОВІ ВИ ПЛАТИТИ БІЛЬШ ВИСОКІ ПОДАТКИ ЗА УМОВИ ПОКРАЩЕННЯ ЯКОСТІ ДЕРЖАВНОЇ МЕДИЦИНИ, ОСВІТИ ТА СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ?

- Точно так – 10,6%
- Скоріше так – 43,1%
- Скоріше ні – 25,6%
- Точно ні – 15,9%
- Важко відповісти – 4,9%

ЧИ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЯ З ТИМ, ЩО ТІ, ХТО БІЛЬШЕ ЗАРОБЛЯЄ, ПОВИННІ СПЛАЧУВАТИ БІЛЬШІ ПОДАТКИ?

- Точно так – 46,3%
- Скоріше так – 37,8%
- Скоріше ні – 8,1%
- Точно ні – 4,9%
- Важко відповісти – 2,8%

ЯКБИ ВИ ОТРИМАЛИ ДВІ ПРОПОЗИЦІЇ З ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ, ЯКУ З НИХ ВИ ОБРАЛИ Б?

- Робота з офіційним працевлаштуванням, але меншою заробітною платою – 54,9%
- Робота з неофіційним працевлаштуванням, але з більшою заробітною платою – 31,3%
- Важко відповісти – 13,8%

ЯК ВИ ВВАЖАЄТЕ, ЧИМ В ПЕРШУ ЧЕРГУ МАЮТЬ ЗАЙМАТИСЯ ПРОФСПІЛКИ?

- Захищати права працівників, виступати проти несправедливих звільнень і затримки заробітної плати – 41,5%
- Поліпшувати умови праці та працювати над підвищенням соціальних забезпечень – 42,3%
- Вони зовсім не потрібні – 8,5%
- Важко відповісти – 7,7%

ЩО ДЛЯ ВАС СЬОГОДНІ Є ГОЛОВНИМ ДЖЕРЕЛОМ МАТЕРІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ?

- Заробітна плата на державному підприємстві, в державній установі – 16,3%
- Заробіток на приватному підприємстві, в комерційній фірмі – 34,6%
- Доходи від власного підприємства, індивідуального бізнесу – 4,1%
- Пенсія, стипендія, інші державні виплати – 30,9%
- Підсобне господарство – 4,5%
- Заробіток членів сім'ї – 8,1%
- Відмова від відповіді – 1,6%

ЯК ВИ ОЦІНЮЄТЕ МАТЕРІАЛЬНИЙ СТАН ВАШОЇ РОДИНИ?

- Ледве зводимо кінці з кінцями, іноді не вистачає на їжу – 4,1%
- На їжу вистачає, але придбання одягу або взуття вже викликає труднощі – 34,6%
- В цілому на життя вистачає, але не на коштовні речі (меблі, холодильник тощо) – 52,0%
- Матеріальних труднощів не відчуваємо, за винятком особливо дорогих покупок (жит-

- ла, авто тощо) – 7,3%
- Жодних матеріальних труднощів не відчуваємо – 0,4%
- Відмова від відповіді – 1,6%

СТАТЬ:

- Чоловіча – 48,4%
- Жіноча – 51,6%

ВІК:

- 18-29 років – 13,4%
- 30-44 років – 24,0%
- 45-59 років – 30,9%
- 60 років і більше – 31,7%

РЕГІОН ПРОЖИВАННЯ:

- Північний – 17,1%
- Центральний – 6,5%
- Східний – 50,4%
- Західний – 15,9%
- Південний – 10,2%

Для нотаток

Всеукраїнське соціологічне дослідження «Ставлення українців до соціал-демократії» було проведено Інститутом Горшеніна у співпраці з Представництвом Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні та Білорусі

За редакцією С. Балюк, Н. Клаунінг, М. Коваль, М. Рьотіга, Л. Четвертухіної

Вихідні дані

Фонд імені Фрідріха Еберта | Представництво в Україні
01004 Україна, Київ, Пушкінська 34

Відповідальний за друк:
Марсель Рьотіг | Директор, ФФЕ Київ
Тел.: +38 (044) 234 0038 | Факс: +38 (044) 451 4031
<http://fes.kiev.ua>

Замовлення публікацій:
[mail\(at\)fes.kiev.ua](mailto:mail(at)fes.kiev.ua)

Комерційне використання усіх публікацій, виданих Фондом ім. Фрідріха Еберта (ФФЕ) не дозволяється без письмового дозволу ФФЕ.

Представництво Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні

Фонд ім. Фрідріха Еберта (ФФЕ) - це політичний фонд, центральний офіс якого знаходиться у Німеччині. Наша діяльність зосереджена на ключових ідеях та цінностях соціал-демократії: свобода, справедливість та солідарність. Наша міжнародна співпраця забезпечується мережею представництв в більш ніж 100 державах. Наші зусилля спрямовані на підтримку політики мирної співпраці та прав людини, допомогу у створенні та консолідації демократичних інститутів,

що базуються на засадах соціальної справедливості та верховенства права, такими як вільні профспілки та сильне громадянське суспільство.

Ми активно виступаємо за соціальну, демократичну та конкурентоздатну Європу в рамках євроінтеграційних процесів. Саме в дусі цих принципів Представництво ФФЕ у Києві, з часу свого заснування у 1996 році, підтримує діалог з українськими партнерами, в тому числі із ширшого кола питань, таких як демократичний сталий розвиток та безпека людини.

Погляди, висловлені у цій публікації, не обов'язково відображають погляди Фонду ім. Фрідріха Еберта або організації, де працюють автори

ISBN 978-617-7157-76-1